

ترجمه انگلیسی این مقاله نیز با عنوان:
Discourse of Authenticity and Technology in the Theory of High-
performance Architecture: An Analytical Approach to the Concept of
Innovation in Monumental Buildings
در همین شماره مجله به چاپ رسیده است.

مقاله پژوهشی

گفتمان اصالت و فناوری در نظریه معماری سرآمد: رویکردی تحلیلی به مفهوم نوآوری در بناهای یادمانی

وحید مجیدی^۱، سیده رضوانه حسینی^۲، سعید حقیر^۳، محمد جواد مهدوی نژاد^۴، کیوان صالحی^۵

۱. گروه ساختمان، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

۲. گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

۳. گروه معماری منظر، دانشکده معماری، دانشکده هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، ایران

۴. گروه معماری، دانشکده مهندسی و معماری، دانشگاه نیزوی، نیزوا، عمان

۵. گروه روش‌ها و برنامه‌ریزی آموزشی و درسی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، ایران

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۶/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۱۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۰۵

چکیده

بیان مسئله: چگونگی نگاشت سیمای آینده معماری و معماری آینده، یکی از پرسش‌های دامنه‌دار پژوهش‌های حوزه تاریخ و نظریه معماری است. صورت‌بندی این مسئله مستلزم خوانشی تحلیلی از نظریه معماری سرآمد با تمرکز بر مفهوم معاصریت است؛ و یادمان‌های آرامگاهی ایران در بازه زمانی ۱۳۰۰ تا ۱۳۵۷ ه.ش از مصادیق قابل استناد برای واکاوی این پرسش‌اند.

هدف پژوهش: ارائه نگاشتی از سیمای معماری آینده ایران مبتنی بر مفهوم معاصریت در بناهای یادمانی معاصر، هدف این پژوهش است؛ تا ظرفیت‌های معنایی در شکل‌دهی به افق‌های نوظهور در طراحی بناهای یادمانی توسعه یابد.

روش پژوهش: این پژوهش با رویکرد آمیخته و مبتنی بر طرح اکتشافی متوالی، شامل یک بخش کیفی و یک بخش کمی دو مرحله‌ای انجام شد. بخش کیفی، با مطالعات اسنادی و تحلیل مضمون گفتمان معماری سرآمد منجر به استخراج و سازماندهی مضامین پنهان در ۱۷ بنای یادمانی شد. بخش کمی، نیز ابتدا پرسشنامه‌ای با هشت‌گویه توسط نگارندگان ساخته شد که روایی محتوایی آن از طریق روش ارجاع به خبرگان و همسانی درونی با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸ تأیید شد. سپس هشت بنای منتخب، توسط صاحب‌نظران تاریخ و نظریه معماری ارزیابی؛ و داده‌های حاصل با آزمون ناپارامتریک فریدمن در نرم‌افزار SPSS-22 تحلیل شدند.

نتیجه‌گیری: یافته‌ها نشان داد که مفهوم نوآوری در گفتمان معماری سرآمد از نسبت معنادار میان دو مقوله اصالت و فناوری قابل تبیین است. اصالت، شامل شکل و فرم، اصول ساختاردهنده طرح، و رابطه با محیط پیرامون است؛ و فناوری نوآورانه نیز، مواد و مصالح، و فناوری ساخت را در بر می‌گیرد. نتایج کمی نیز نشان داد که آرامگاه ابن‌سینا در همدان در بالاترین سطح از بازنمایی مفهوم معاصریت در گفتمان معماری سرآمد قرار دارد.

واژگان کلیدی: معماری معاصر، معاصریت، نظریه معماری سرآمد، اصالت، فناوری، نوآوری معماری، آینده معماری و معماری آینده، بناهای یادمانی.

مقدمه

معماری از آن حیث می‌تواند به مثابه منبعی قابل استناد برای شناخت، تبیین و انتقال ارزش‌های اجتماعی-فرهنگی جوامع، مورد مطالعه قرار گیرد که بستر تحقق سکونت و فعالیت‌های انسانی را از طریق مجموعه‌ای از ویژگی‌های معمارانه در طراحی محیط فراهم می‌آورد (Majidi et al., 2023)؛ معماری ماهیتی

فضامند دارد و اساساً این قابلیت نهادی فرم است که به مثابه نوعی از ابزار، امکان بازنمایی بهتری از ماهیت فضای معماری را ایجاد می‌کند. از این‌رو فرم و فضا، زمینه‌های شناخت و ادراک ما را نسبت به مضامین متکثر عینی و ذهنی مندرج در یک اثر معماری فراهم می‌سازد. امکان شناسایی مختصات هندسی و مشخصات فضایی در یک بنای معماری، تابع چگونگی حاکمیت نظم بر عناصر کالبدی آن بناست (Grutter, 2004)؛

* نویسنده مسئول: ۰۲۱۶۱۱۷۴۷۲، keyvansalehi@ut.ac.ir

۱۳۵۷ ه.ش، به مثابه حلقه مفقوده معاصریت است؛ که تحلیل مضامین نهفته در یادمان‌های آرامگاهی به مثابه یکی از مصادیق بناهای یادمانی مبتنی بر گفتمان معماری سرآمد، راهبرد پاسخ به این سؤال است. به عبارتی گفتمان معماری سرآمد به مثابه دستور زبان معماری آینده ایران (مهدوی‌نژاد، ۱۳۹۷)، ضمن تسهیل بازخوانی انگاره‌های معمارانه در بناهای یادمانی دوره پهلوی اول و دوم، امکان تبیین مقوله‌های معاصریت در معماری معاصر ایران را آشکار می‌سازد. از آنجا که سطوح بازنمایی معاصریت در بناهای یادمانی این دوره در طیف قابل توجهی از نمایانگرها قرار دارد، مستلزم اتخاذ توأمان رویکرد کیفی و کمی است. هدف رویکرد کیفی، توسعه ظرفیت توضیحی پدیده مورد مطالعه است؛ و رویکرد کمی نیز به مثابه راهبردی مؤثر ضمن تعیین وزن هر یک از محورهای تحلیلی گفتمان معماری سرآمد به اولویت‌بندی بناها مبتنی بر این محورها می‌پردازد. به عبارت بهتر رویکرد آمیخته، پژوهش را از قلمرو عمیق اما محدود داده‌های کیفی - نظیر مطالعات اسنادی و تحلیل مضمون - به سمت تعمیم‌پذیری و سنجش آماری سوق می‌دهد. بنابراین در پرتو ژرفاندیشی و تدقیق در استخراج معانی و نشانه‌های نهادینه در معماری بناهای یادمانی دوران پهلوی اول و دوم، می‌توان زمینه‌های توسعه مفهوم‌پردازی و صورت‌بندی به ابعاد هندسی-فضایی اصول طراحی معماری را در ملتقای افق‌های نوظهور عناصر نواندیشیده معماری بناهای یادمانی گسترش داد (Diba, 2012).

سوالات پژوهش

۱. مؤلفه‌های مفهوم معاصریت مبتنی بر گفتمان معماری سرآمد در بناهای یادمانی سال‌های ۱۳۰۰ تا ۱۳۵۷ ه.ش چیست؟
۲. آیا بناهای یادمانی ساخته شده در سال‌های ۱۳۰۰ تا ۱۳۵۷ ه.ش در تبیین مفهوم معاصریت مبتنی بر گفتمان معماری سرآمد از اولویت‌های متفاوتی برخوردارند؟

مبانی نظری

• مفهوم گفتمان

گفتمان^۲ نظامی از زبان است که یک اصطلاح‌شناسی خاص را توضیح می‌دهد، اشکال خاص دانش را کدگذاری می‌کند و اغلب برای اشاره به نظام‌های دانش و کارکردهای تداعی آنها در یک زمان خاص مورد استفاده قرار می‌گیرد (Punch & Oancea, 2014). تحلیل گفتمان رویکردی به پژوهش کیفی است که با هدف بازنمایی ساخت واقعیتهای اجتماعی، به‌ویژه در درون زمینه اجتماعی به مطالعه و بررسی زبان می‌پردازد، و فقط معرف آنچه که یک شخص به آن فکر می‌کند نیست (Yin, 2015). تحلیل گفتمان به چگونگی استفاده از زبان می‌پردازد؛ و با تأکید بر ماهیت زبان، عملکرد

به‌طوری‌که نظام توده فضا - به مثابه ساختمانی معماری - ضمن تعریف عناصر شکل‌دهنده به معماری، ساختارهای ارتباطی و همچنین ساختارهای کالبدی-ادراکی و کالبدی-عملکردی را نیز متعین می‌سازد (Falahat & Shahidi, 2015). بنابراین اثر معماری بر بستر تعمیق و تدقیق ویژگی‌های کالبدی-ادراکی توده و فضا ادراک می‌شود که مستلزم تبیین شاخص‌های سه‌گانه ایده‌پردازی معماری شامل عملکرد، معنا و ساختار است. ادراک کیفیت معماری بناهای یادمانی هم از این قاعده مستثنی نیست و متضمن معنایی فراتر از فرم و شکل و عملکرد است (Nicolai, 2013).

تحلیل ویژگی‌های کالبدی-ادراکی به منظور خوانش بناهای معماری یادمانی دوران پهلوی اول و دوم عمدتاً متضمن گفتمان نوظهور همپیوندی میان سنت‌های پیشین معماری ایران و لزوم تبیین مفهوم معاصریت^۱ در انگاره‌های معمارانه است. ضرورت تحلیل هندسی-فضایی بناهای یادمانی، به دلیل نقش بی‌بدیل این آثار در تداوم تاریخ و هویت سرزمینی است. این بناها با حفظ اصالت محیطی و بازتاب جوهر سنت‌های فرهنگی در مقیاس ملی، و نیز از طریق نهادینه‌سازی ارزش‌های کالبدی، مکانی و هویتی در اثر معماری به مثابه یک رسانه، ضامن پاسداشت میراث فرهنگی، تداوم تاریخی و روزآمدسازی هویت سرزمینی است. از این رو طراحی بناهای یادمانی با هدف حفظ میراث نوین هنری و پاسداری از ماندگاری و اصالت هنرهای سنتی در گذار از حوادث و مصائب، مستلزم توجه به ملاحظات و الزامات متعددی در کالبد و معنای اثر است. بناهای یادمانی دوران پهلوی اول و دوم عمدتاً محصول ایده‌ها و انگاره‌های معمارانی است که آموزش آکادمیک معماری را چه در ایران و چه در خارج از کشور در دوران معاصر تجربه کرده‌اند. عدم توجه به‌طرز فکر هنرمند، نحوه ارائه اثر و محتوای آن، مفهوم معاصریت در بناهای یادمانی را در حاله‌ای از ابهام قرار داده است. معاصریت علاوه بر هم-زمانی، مستلزم آگاهی و شناخت در نسبت با جهان، زمان، جامعه و خود است (Taghavi & Kafshchian Moghadam, 2019).

استنباط پویایی از مفهوم نوآوری می‌تواند در مقیاس جوامع انسانی کوچک‌تر و در هر موقعیت فرهنگی از جهان، نمودهایی محدودتر و خاص‌تر بیابد. معماران معاصر ایران نیز، همچون هنرمندان و معماران سایر کشورها، زاده زمانه خویش‌اند؛ از این رو زبان آثاری که در اکنونیت زمانه خود بازآفرینی می‌شود، بیانگر پیوندی عمیق با دو مفهوم گذشته و آینده است. انگیزش لازم برای آفرینش اثر معماری بر بستر معاصریت، مستلزم غنای سه‌گانه دانش، بینش و توانش معمار است. بدین معنا که پویایی درونی نهفته در اثر معماری، بازتاب‌دهنده انگاره‌های تجلی یافته در طراحی و ساخت آثار معماری است.

از این رو سؤال این پژوهش، رمزگشایی از مفاهیم، انگاره‌ها و استعاره‌های مستتر در بناهای یادمانی درباره زمانی ۱۳۰۰ تا

• مفهوم معاصریت

طرح پرسش‌هایی نظیر هم‌زمانی چه کسی با چه کسی؟ و یا هم‌زمانی چه چیزی با چه چیزی؟ پوششی انتقادی است تا مفهوم معاصریت را فراتر از یک هم‌زمانی صرف، به مرتبه‌ای ارتقاء دهد تا منتج به شکل‌گیری رابطه‌ای خاص با زمان شود. در چنین رویکردی، معاصریت قائل به ادراک انگاره‌ای از زمان است که اتفاقاً با زمان طبیعی و تقویمی یکی نیست؛ و بیشتر یک امر طیفی و اشتدادی است. به عبارت بهتر معاصریت امری است که در طول یک طیف گسترده و با درجه‌های متفاوت بازنمایی می‌شود. این درجه‌ها از شدت و ضعف نسبی برخوردارند و اساساً قطعی و یکباره نیستند. اینکه دقیقاً ما معاصران چه کسی و چه چیزی هستیم؟ پرسشی است که جورجو آگامبن در تبیین مفهوم معاصریت مطرح می‌کند (Agamben, 2010). در هندسه معرفتی وی معاصریت، حضور انتقادی در اکنون، آگاهی از بحران‌ها، و دیالوگ پویا با زمان‌هاست.

اندیشه‌ورزی در افق معاصریت اگرچه مستلزم به رسمیت شناختن زیست‌جهان دوران خود است، اما متفکر معاصر در پرتو سنجشگرانه اندیشی، همواره مترصد نسبت فعال و انتقادی خود با اکنونیت است. به‌طوری که ضمن حفظ رعایت فاصله خود با زمان حال، در تلاش است تا از فروغلتیدن در ورطه دل‌بستگی به اکنونیت؛ و اندیشه‌ورزی در سطوح فروگاسته رویه جاریه زمان حال مصون بماند.

اگرچه وقوف در گذشته و زیست‌جهان‌های پیشین، و همچنین بقا در زمانه حال و عقل متعارف، از عداد معاصریت خارج است، اما نمی‌توان رابطه متفکر معاصر را با گذشته و سنت انکار کرد. فهم سنت و گذشته از آن حیث از شروط نیل به معاصریت است که اتفاقاً سنت و گذشته در حال و اکنونیت استمرار دارند.

اجتماعی آن را نیز مورد مطالعه قرار می‌دهد؛ و بدین ترتیب تعامل زبان با جامعه تبیین می‌شود.

مفهوم گفتمان و تحلیل‌های آن بر بنیان‌های فرهنگی و معرفت‌شناسی استوار است؛ و در موضع نقد، هر پدیده‌ای می‌تواند متناسب با ملاحظات و ضرورت‌های اجتماعی خاص خود قوام یابد؛ و منتقد در موضعی بافت‌مدار بیان‌کننده این ضرورت‌هاست. به‌طور کل در بیان رابطه معماری و زمینه نیز باید به مجموعه داده‌هایی اشاره کرد که ساختار و قالب کلی اثر معماری و رابطه آن را با زمینه مشخص می‌کنند (گنجی خیبری و همکاران، ۱۳۹۴).

• گفتمان معماری سرآمد

مبنای نظری این پژوهش بر نظریه معماری سرآمد استوار شده است (Mahdavinejad, 2022) که ویژگی‌های شکلی-کالبدی بناهای یادمانی دوره پهلوی اول و دوم را در طرح معماری، به‌عنوان موضوع مکالمه میان اثر و بستر تبیین می‌کند (مهدوی‌نژاد، ۱۳۹۶). نظریه معماری سرآمد حاصل تحلیلی نظام یافته از وضعیت موجود (Mahdavinejad & Hosseini, 2019; Mahdavinejad, 2022; Mahdavinejad et al., 2025) در کنار مقایسه با شرایط مطلوب است؛ و ضمن مراجعه به نظریات معماری معاصر نشان داده است که زمینه نقد آثار معماری معاصر اغلب در پنج محور کلی شامل: شکل و فرم، اصول ساختاردهنده طرح، رابطه با محیط پیرامون، مواد و مصالح، و فناوری ساخت مورد مطالعه قرار می‌گیرد (مهدوی‌نژاد، ۱۳۹۷). پژوهش حاضر نیز به بازخوانی گفتمان معماری سرآمد در بناهای یادمانی دوره پهلوی اول و دوم پرداخته است (جدول ۱)؛ تا ضمن تحلیل مصادیق هریک از بناها بتواند مفهوم معاصریت را در ملتقای چارچوب نظری معماری سرآمد تبیین کند.

جدول ۱. محورهای تحلیلی گفتمان معماری سرآمد در تناظر با راهبردهای قابل ارائه در فرایند طراحی معماری معاصر ایران. مأخذ: مهدوی‌نژاد، ۱۳۹۷.

ردیف	محورهای تحلیلی گفتمان معماری سرآمد	راهبردهای قابل ارائه در فرایند طراحی معماری
۱	شکل و فرم	تجزیه و تحلیل فلسفه شکل‌گیری و اصول طراحی فرم‌های غیر ایرانی به‌جای تقلید صوری از آنها پرهیز از نگاه ظاهرگرایانه به معماری سنتی ایرانی و برداشت شکلی از معماری گذشته و توجه ویژه به فلسفه شکل‌گیری فرم‌های موجود در معماری سنتی ایران
۲	اصول ساختاردهنده طرح	پرهیز از برخورد شکلی و صوری با معماری سنتی ایران، توجه به مفاهیم معماری اسلامی ایرانی در فرایند طراحی معماری
۳	رابطه با محیط پیرامون	پرهیز از تفاوت و تاکید بیجا بر تمایز با محیط پیرامون و ارتباط با زمینه طراحی و تاکید بر ارزش‌های قابل توجه در ایجاد هماهنگی میان طرح و زمینه شکل‌گیری اثر معماری
۴	مواد و مصالح	مورد توجه قرار دادن استفاده صحیح و اصولی از مصالح به کار رفته در معماری سنتی ایرانی مورد توجه قرار دادن تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم کاربرد مواد جدید و مصالح نو ترکیب؛ و بررسی نتایج حاصل از کاربرد آنها بر مخاطب
۵	فناوری ساخت	ارتقاء فناوری ساخت بناها و آثار معماری معاصر ایران با هدف بهبود کیفیت ساخت و افزایش عمر مفید ساختمان‌ها

است، مفاهیم سبک‌شناسی مندرج در موج دوم و سوم پهلوی اول و دوم با هدف استخراج مضامین نهفته در بناهای یادمانی این دوره، مورد واکاوی و استخراج معانی قرار گرفت.

پیشینه تحقیق

پژوهش‌های متعددی به ابعاد گوناگونی از معماری بناهای یادمانی پرداخته‌اند. مطالعات (Mahdavinnejad & Bahrami, 2014) آثار یادمانی را در طیفی از شاخصه‌های هفت‌گانه، شامل: ایده‌های ساختاردهنده طرح، شکل و فرم در بنا، هویت، مصالح، فناوری ساخت، رابطه با بافت و محیط پیرامون و یادمانی‌بودن تحلیل کرده‌اند. سیر پژوهش در حوزه معماری بناهای یادمانی معاصر ایران طی دهه‌های اخیر، غالباً با تأکید بر مؤلفه‌های بنیادین یادمان‌سازی نظیر هندسه، شفافیت، انطباق محیطی، معنویت، سنت، فرهنگ، حس وحدت، حس تعقیب بصری و جزئیات اجرا، همراه بوده است (بهزادفر و کرامتی، ۱۳۹۶؛ حسینی‌نژاد و همکاران، ۱۴۰۱). مطالعات (Hassanisaleh et al., 2021) با هدف بحث در چگونگی تأثیر مصالح و فناوری ساخت بر زیبایی، و با تکیه بر موضوع هویت عینی فرم، اقدام به مقایسه میان بناهای یادمانی شاخص در دوران پهلوی کرده است. مؤلفه‌های مورد مطالعه ایشان از حیث معیارهای کالبدی مؤثر بر فرم نظیر خوانایی، پیچیدگی، نظم، رنگ، سبک، سنخیت با بافت، مصالح، تمایز، ارتباط با زمین، تناسبات و اندازه، ارزش، انسجام فرمی، خودارجاعی، دگراارجاعی و شکل است. پژوهش مذکور با رویکرد رتب‌بندی یادمان‌های برجسته معاصر ایران از نظر شاخصه‌های بنیادین، مصالح را به‌عنوان مهم‌ترین شاخصه تأثیرگذار و شکل را به‌عنوان مهم‌ترین مؤلفه تأثیرپذیر در انتخاب فرم زیبا برای یادمان‌ها در نظر گرفته است.

تشریح و تحلیل مقوله معماری یادمانی در پژوهش‌های صورت گرفته، تنها به واکاوی عناصر کالبدی محدود نمی‌شود. پژوهش (Turkaman et al., 2021) غنای معنایی و استعاره بنای نهادینه بر عناصر کالبدی را مبنای تحقیقات خود قرار داده‌اند و برجستگی ادراکی و تداعی‌گرانه معماری یادمانی را به‌واسطه مؤلفه‌هایی در کالبد بنا و ارتباط بنا با زمینه اجتماعی

به‌طورکل تفکر معاصر در تلاش است تا نظاره‌گر سویه‌های تاریک زمانه خود باشد؛ و ضمن پرهیز از دل‌بستگی صرف به زمان حال، در تکاپوی نوعی از کنشگری اصیل است تا سیمای افق‌های نوظهور پدیده مورد مطالعه را چشم‌اندازسازی کند. معاصریت نقطه یا لحظه قطعی نیست؛ و متفکر معاصر هرچه نزدیک‌تر شود، معاصریت از وی دورتر می‌شود؛ متفکر معاصر به ضرورت طرح و بیان ارزش‌های نوظهور قویا واقف است؛ و ضمن سکنی‌گزینی در تاریخ اکنونیت، به امکانات ناشناخته آینده سفر می‌کند؛ تا بدین طریق پیوند سازنده میان گذشته، اکنون و آینده را با رعایت بازخوانی و تداوم معنا بازاندیشی کند. معاصریت گسست‌ها را نقد می‌کند؛ و ضمن بازخوانی تاریخ، امکان‌های نوین مواجهه با جهان پدیده‌ها را با هدف معنایابی، بازآفرینی می‌کند.

• سبک‌شناسی معماری و شهرسازی معاصر ایران

ضرورت پرداختن به سبک‌شناسی معماری و شهرسازی معاصر ایران از آن حیث مدنظر قرار می‌گیرد که بناهای یادمانی مورد مطالعه این پژوهش در دوران معاصر طراحی و ساخته شده‌اند. تبیین محورهای تحلیلی گفتمان معماری سرآمد مستلزم واکاوی مضامین مندرج در سبک‌شناسی معماری این دوره است؛ که مطالعات حقیر و کامل‌نیا (۱۴۰۰) سه دوره تاریخی در معماری و شهرسازی معاصر ایران را ذیل مدرنیته صورت‌بندی کرده است. در اولین موج مدرنیته در معماری و شهرسازی ایران در دوران ناصری، به دو سبک شامل التقاط‌گرایی^۲ اروپایی-قرن ۱۹م- و سبک اواخر قاجاریه موسوم به التقاط‌گرایی ایرانی اشاره شده است. سپس -در یک دسته‌بندی متاخر سبک‌های جدید معماری در دوره پهلوی اول را با عنوان دومین موج مدرنیته در معماری و شهرسازی، ذیل جنبش آرنوو و در دو گرایش خردستیز (گرایش اولیه) و خردگرا (گرایش ثانویه) طبقه‌بندی می‌کنند (تصویر ۱). همچنین سومین موج مدرنیته در معماری و شهرسازی ایران از دوران پهلوی دوم آغاز می‌شود که در چهار سطح صورت‌بندی شده است (جدول ۲). از آنجا که بازه زمانی بناهای مورد مطالعه در این پژوهش از ۱۳۰۰ تا ۱۳۵۷ ه.ش

تصویر ۱. سبک‌شناسی معماری دوران پهلوی اول. مأخذ: حقیر و کامل‌نیا، ۱۴۰۰.

جدول ۲. رویکردهای مندرج در سومین پژوهاک مدرنیته در معماری و شهرسازی ایران. مأخذ: حقیر و کامل‌نیا. ۱۴۰۰.

رویکردها	مصادیق
نگرش مدرنیستی و کاملاً اروپایی	معماری وارطان آوانسیان، پل آبکار و محسن فروغی
نگرش نوستالژیک، حسرات‌گرا و خاطره‌انگیز (رویکرد گذشته‌گرا)	برخی از آثار سیحون نظیر خانه دولت آبادی، منزل و دفتر سیحون، بازارچه میدان امیرچخماق یزد، آرامگاه خیام و آرامگاه کمال الملک
موج سوم مدرنیته در معماری و شهرسازی ایران	نگرش عقلانی (راسیونالیستی ایرانی): معماری نوگرایی ایرانی
نگاه کیچ ^۴ (بنجل) به معماری	آرامگاه‌های ابن سینا و نادرشاه افشار
گذشته‌گرایی بنجل‌گرا به نام احیای فرهنگ اسلامی-ایرانی از یکسو و تقلیدهای بی سر و ته از معماری پست مدرن غرب منجر به فقدان معماری و ساخت بناهای واجد ارزش شد. این رویکرد عمدتاً در دوران بعد از انقلاب اسلامی و بهره‌گیری سطحی از معماری گذشته ایران شکل گرفت.	

به‌عنوان نشانه شهری در یک نقطه کانونی، گره یا میدان مهم، پارک یا مرکز شهر یا هر مکانی که یک رویداد مهم تاریخی-اجتماعی را در حافظه خود می‌پروراند، صورت می‌گرفته است. همچنین پژوهش (Turkaman et al., 2021) عوامل کالبدی شهری نظیر درجه ارتفاع و تأثیر یادمان در نفوذپذیری و خوانایی شهر را نیز در نقش معماری یادمانی در حوزه کالبدی طراحی شهری مهم دانسته است. افزون بر این در گفتمان طراحی شهری، یادمان‌ها به‌مثابه عاملی مهم در ساخت تجربه حسی-فضایی کاربر و ایجاد خاطره‌انگیزی در فضای شهری (بهزادفر و کرامتی، ۱۳۹۶)، قلمداد می‌گردند. مطالعات (شاهد و شاهرودی، ۱۳۹۷) جاودانگی بناهای یادمانی در اذهان عمومی را مستلزم پیوندشان با خاطرات مردمی و زنده‌نگاه‌داشتن رویدادهای گذشته در حافظه شهروندان و در مواجهه با مقیاس شهری در نظر می‌گیرند.

مرور انتقادی به ادبیات موضوع نشان می‌دهد، محققین در راستای دستیابی به قرائت و خوانش اصولی از معماری بناهای یادمانی معاصر ایران، این مقوله را همواره از دو دیدگاه کلی معماری و طراحی شهری تحلیل کرده‌اند. پژوهش‌هایی که به حوزه طراحی بنای یادمانی با دیدگاه معماری می‌نگرند، یادمان‌های معاصر ایران را با سه رویکرد شامل: تحلیل کالبدی و هندسی-فضایی، تحلیل ادراکی-معنایی، و تحلیل زمینه تاریخی-فرهنگی به بحث گذاشته‌اند. بخشی از این پژوهش‌ها بر تجزیه و تحلیل عناصر پیکربندی فیزیکی یادمان‌ها، نظیر مکان، فرم، سطوح، و همچنین عناصر منظرین بناهای یادبود، مانند آب، گیاه، و مبلمان منظرین متمرکز هستند (Attwa et al., 2022). دسته دوم پژوهش‌ها، غنای نمادین و معنا دار معماری یادمانی را تفسیر می‌کنند و به بررسی و تحلیل چگونگی ارتباط و انتقال پیام‌های نهفته در متن بناهای یادمانی می‌پردازند. این رویکرد شامل نقش نشانه‌شناسی، تأثیر متقابل بین طراحی معماری و روانشناسی انسان، و تأثیر روایت معماری بر تجربه کاربر است (Tarczyński, 2021). رویکرد سوم در پژوهش‌های این دیدگاه با شناخت زمینه‌های تاریخی-اجتماعی که معماری یادمانی در آن توسعه یافته است، از جمله تحول سبک‌های معماری یا

و فرهنگی، ممکن می‌بینند. تحقیقات (Mollasalehi, 2015) بنای یادمانی را متضمن معنایی در نظر می‌گیرد که به‌واسطه آن معنا، مردمان هزاره‌های بعد را به بازخوانی و بازاندیشی در اثر معماری فرا می‌خواند و به منزله یک کتاب سه‌بعدی، هویت و میراث تاریخی-فرهنگی شهرها را برای ایشان بازگو می‌کند. همچنین با توجه به ارتباط محتوایی-معنایی معماری یادمانی با زمینه تاریخی-اجتماعی عصر خود، برخی از پژوهش‌ها اقدام به ریشه‌یابی یادمان‌سازی و شناخت مؤلفه‌های تأثیرگذار بر شکل‌گیری این بناها، کرده‌اند. با توجه به نقشی که معماری یادمانی به‌عنوان بخشی از میراث فرهنگی-تاریخی شهرها دارد، بستر تحولات تاریخی-اجتماعی ایران در دوران پهلوی اول و دوم، زمینه شکل‌گیری ارزش‌هایی را فراهم می‌کرد که مبنای طراحی و ساخت یادمان‌های معاصر ایران به حساب می‌آیند. مطالعات یآوری کلور و همکاران (Yavari Kolour et al., 2020) به‌منظور تبیین جریان‌های سیاسی و اجتماعی تأثیرگذار بر روند شکل‌گیری یادمان‌های آرامگاهی ایران معاصر در سال‌های ۱۳۰۰ تا ۱۳۵۷ ه.ش انجام شده است. یافته‌های ایشان تحولاتی نظیر غرب‌گرایی، مذهب‌ستیزی، سعی در ایجاد وحدت ملی، تلاش برای تغییر کاریزماهای اجتماعی، بهره‌گیری از مشاهیر ادبی و ملی برای تحقق ملی‌گرایی، و درنهایت ابراز وجود در عرصه جهانی در برابر دنیای غرب را در زمره مهم‌ترین علل شکل‌دهنده به معماری یادمانی در این دوران می‌داند.

برخی از تحلیل‌های صورت‌گرفته در حوزه معماری یادمانی، ناظر بر نقش یادمان‌ها در مقیاس طراحی شهری است. رویکرد پژوهش‌های صورت‌گرفته در طراحی شهری، یادمان‌ها را به‌واسطه برجستگی کالبدی-بصری، نشانه‌های شهری و سمبل ایده‌آل‌ها، اهداف و فعالیت‌های انسان، به حساب می‌آورد. یادمان‌های آرامگاهی ایران معاصر به‌مثابه یکی از مصادیق بناهای یادمانی با تکیه بر عملکرد نشانه‌ای و نمادین برای شهرها، نقش بسزایی در پیکربندی فیزیکی شهر ایفا می‌کنند. مطالعات اتوا و همکاران (Attwa et al., 2022) حاکی از آن است که جانمایی یادمان‌ها

کمتی (Majidi et al., 2025)، یافته‌های پژوهش با دقت در پردازش جزئیات بیشتر از غنای مفهومی برخوردار شد (Creswell, 2015; Creswell & Clark, 2017).

در طرح اکتشافی متوالی پیچیده وضعیت غالب پژوهش مبتنی بر رویکرد کیفی است؛ به‌طوری که اولویت گردآوری، تحلیل و تفسیر یافته‌ها با هدف تشریح و تبیین یک پدیده، احصاء عناصر نظریه نوظهور، و تعمیم یافته‌های کیفی به نمونه‌های متفاوت انجام می‌شود. چنین روشی، ضمن بازآفرینی ظرفیت توضیحی مسئله پژوهش (Majidi et al., 2024; Majidi et al., 2025)، لایه‌های پنهان از ویژگی‌های معماری بناهای یادمانی دوره پهلوی اول و دوم را تبیین می‌کند. رویکرد کیفی این پژوهش، با روش مطالعه اسنادی و به شیوه تحلیل مضمون داده‌های کیفی انجام شد. اجرای شیوه تحلیل مضمون، به ترتیب با مطالعه عمیق و چندباره داده‌های متنی از منابع در دسترس؛ و با هدف ادراک کلی از ابعاد محتوای مرتبط با معماری بناهای یادمانی صورت پذیرفت. در مراحل دوم و سوم، ضمن شناسایی و استخراج بخش‌های معنادار متن، گرومبندی کدهای مشابه و ایجاد مضامین اولیه با بررسی دقیق و نظام‌مند مجموعه داده‌ها انجام شد. در مرحله چهارم بازبینی مضامین از طریق فرایند بازتابی و رفت و برگشت‌های چندباره با هدف تحلیل تدقیق‌یافته و اطمینان از انسجام بیشتر به‌منظور تخصیص مضامین به کدهای اولیه صورت

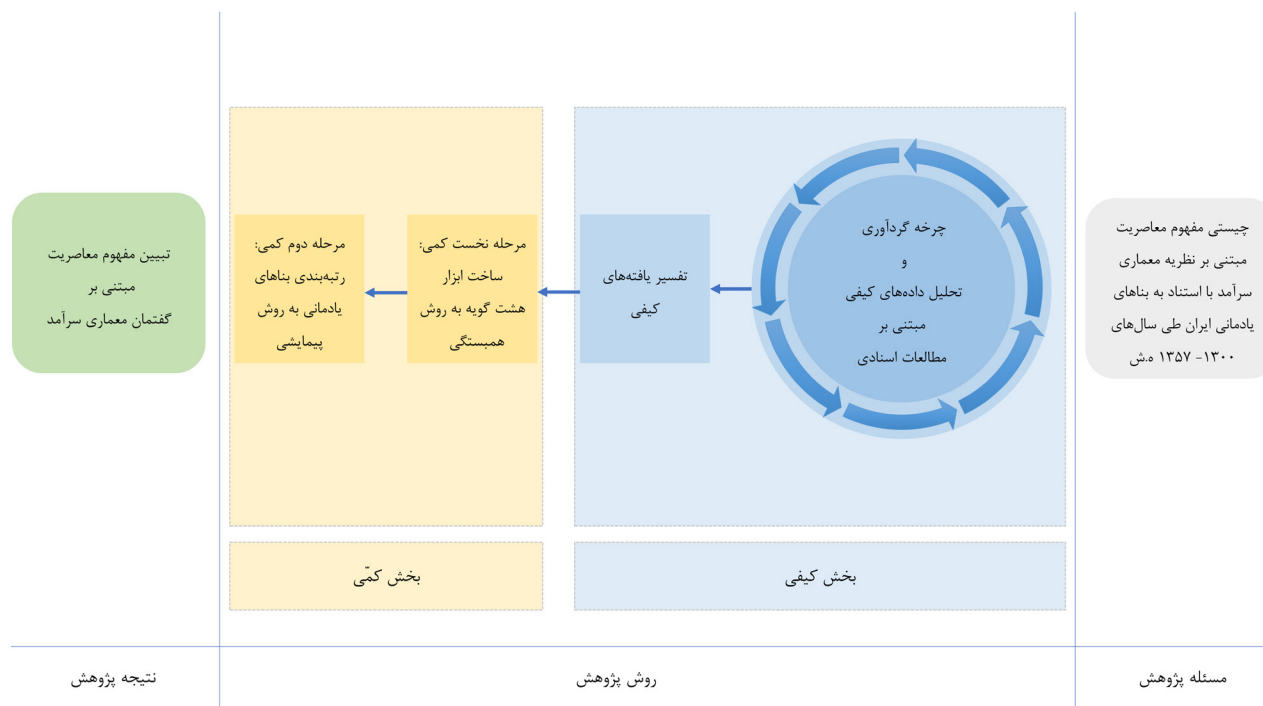
وقایع تاریخی- اجتماعی تأثیرگذار، اهمیت بناهای یادمانی را در نظر می‌گیرند. افزون بر این، رابطه درهم‌تنیده بناهای یادمانی و شهرنشینی فضاها، محققین را به‌سوی تحلیل معماری یادمانی با دیدگاه طراحی شهری سوق داده است. پژوهش‌ها حاکی از آن است که بناهای یادمانی با سه رویکرد شامل: نقش نشانه شهری، پیکربندی فیزیکی شهرها، و ساخت تجربه فضایی شهروندان و خاطره‌انگیزی فضا، قابل تفسیر و تحلیل است. بنابر آن‌چه از مرور ادبیات استخراج شده است، رویکردهایی که محققین در واکاوی و تحلیل معماری بناهای یادمانی معاصر به کار گرفته‌اند، در جدول ۳ نشان داده شده است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر با توجه به سؤالات پژوهش، ماهیت موضوع، و روش گردآوری داده‌ها در نظر دارد تا مفهوم معاصریت را در بناهای یادمانی طراحی و اجرا شده طی سال‌های ۱۳۰۰ تا ۱۳۵۷ ه.ش مبتنی بر گفتمان معماری سرآمد تبیین کند. نیل بدین مقصود، موجب اتخاذ رویکرد آمیخته اکتشافی متوالی پیچیده شد که شامل یک مرحله کیفی و دو مرحله کمتی است (تصویر ۲). داده‌های کیفی و کمتی جمع‌آوری شده توسط محققین به‌گونه‌ای تحلیل شد تا ضمن کمینه کردن خطاها و استفاده از قابلیت مؤثر روش‌های کیفی و

جدول ۳. رویکردهای تحلیلی در واکاوی معماری یادمانی معاصر، مأخذ: نگارندگان.

زمینه	رویکرد تحلیلی	یافته‌های پژوهش	رویکرد پژوهش	منابع
	کالبدی و هندسی- فضایی	بررسی و تحلیل عوامل کالبدی یادمان‌ها نظیر ایده‌های ساختاردهنده طرح، شکل و فرم در بنا، هندسه، مصالح، فناوری ساخت، انطباق با محیط، یادمانی‌بودن، شفافیت، حس وحدت	کیفی کمتی	Attwa et al. (2022) Mahdavinjad & Bahrami, (2014) Hassanisaleh et al. (2021) (بهزادفر و کرامتی، ۱۳۹۶) (حسینی‌نژاد و همکاران، ۱۴۰۱)
	ادراکی-معنایی	بررسی غنای معنایی- استعاری یادمان، دربردارندگی هویت کالبدی و میراث فرهنگی شهرها	کمتی کیفی	Turkaman et al. (2021) Mollasalehi, (2015) Tarczyński, (2021)
	زمینه تاریخی و فرهنگی	بررسی بستر تحولات تاریخی- اجتماعی تأثیرگذار بر روند شکل‌گیری معماری یادمانی نظیر ناسیونالیسم ایرانی و تلاش برای ابراز جهانی در غرب	کیفی	Yavari Kolour et al. (2020)
	نشانه شهری	بررسی عملکرد یادمان‌ها به‌عنوان نشانه و نماد شهری	کیفی	Turkaman et al. (2021) Sert et al. (1943)
	پیکربندی فیزیکی شهر	بررسی تأثیر معماری یادمانی بر جنبه‌های کالبدی شهر نظیر خوانایی و نفوذپذیری به‌واسطه نحوه جانمایی در شهرها و لفاف فضایی	کیفی	Attwa et al. (2022) Turkaman et al. (2021)
	ایجاد تجربه حسی- فضایی کاربر و خاطره‌انگیزی فضای شهری	بررسی تأثیر معماری یادمانی بر ساخت تجربیات حسی و فضایی شهروندان، بررسی تأثیر یادمان‌ها در خاطره‌انگیزی فضای شهری	کیفی	Attwa et al. (2022) Tarczyński (2021) (بهزادفر، کرامتی، ۱۳۹۶) (شاهد و شاهرودی، ۱۳۹۷)

تصویر ۲. طرح تحقیق آمیخته اکتشافی متوالی پیچیده. مأخذ: نگارندگان.

که به یافته‌های کیفی اولیه که عموماً از عمق معنایی برخوردارند، وسعت می‌بخشد. به عبارت بهتر رویکرد کمی، شناختی نسبتاً جامع از یک مضمون کیفی کشف شده در اختیار قرار می‌دهد. در فرایند کمی‌سازی، اولویت‌بندی مؤلفه‌های مستخرج از یافته‌های کیفی، لایه دیگری از عمق تحلیلی و قابلیت عملگرایی به پژوهش را می‌افزاید. اولویت‌بندی بناهای یادمانی به معنای فهرست کردن مضامین نیست، بلکه اندازه‌گیری وزن نسبی و اولویت هر یک از این مفاهیم را در جامعه بزرگتر ممکن می‌سازد. همچنین تعیین وزن عوامل و اولویت‌بندی کمی نمونه‌های موردی، از آن حیث حائز اهمیت است که زمینه‌های شناسایی بهتر الگوها و تحلیل مقایسه‌ای مفاهیم، انگاره‌ها، استعاره‌ها، و الگوهای معناشناختی نهادینه در بناهای یادمانی را فراهم می‌سازد. به عبارت دیگر عمومی‌سازی گسترده‌تر این انگاره‌ها و استعاره‌ها که در طیف قابل توجهی از اصول پنجگانه نظریه معماری سرآمد بازتابی شده‌اند (جدول ۵) مستلزم اتخاذ روش‌های کیفی و کمی است. بخش کمی طی دو مرحله صورت پذیرفت که در مرحله نخست با روش همبستگی، و تعمیق و تدقیق در بازخوانی تحلیل و تفسیر یافته‌های کیفی (جدول ۵)، موجب شد تا ابزار پرسشنامه با هشت گویه توسط نویسندگان ساخته شود. روایی محتوایی پرسشنامه از طریق روش ارجاع به خبرگان مورد تأیید قرار گرفت؛ و پایایی آن نیز مبتنی بر آلفای کرونباخ با ضریب ۰/۸ موید همسانی بالای گویه‌ها و نمونه کل است. بنابراین ویژگی‌های فنی ابزار ساخته شده، برای سنجش وضعیت سؤال این پژوهش از کفایت لازم برخوردار

پذیرفت؛ و اهمیت کدگذاری از آن حیث مدنظر قرار می‌گیرد که اساساً پیوندی محوری بین جمع‌آوری داده‌ها و توسعه ظرفیت توضیحی برای پاسخ به سؤال پژوهش را فراهم می‌سازد. در پایان با توصیف دقیق هر مضمون متناسب با هریک از بناهای یادمانی، نام‌گذاری مضامین انجام شد (Clarke & Braun, 2013)؛ تا بدین شیوه، الگوهای معنایی داده‌های مرتبط با معماری بناهای یادمانی شناسایی و تفسیر شود؛ و زمینه‌های دریافت ادراک عمیق‌تری از مفهوم معاصریت محقق شود. از این‌رو جامعیت نسبی، مانعیت از ورود مصادیق نامرتبط، و انعطاف‌پذیری در زمره مزایای فرایند تحلیل مضمون متناسب با سؤال این پژوهش بود. باید در نظر داشت که یافته‌های کیفی اغلب بینش‌های غنی، مفاهیم جدید و مفروضه‌های ظریف و پرمعنا تولید می‌کنند که ممکن است در ادبیات موضوع وجود نداشته باشند. با اینحال ساخت پرسشنامه‌ای که گویه‌های آن مستقیماً از یافته‌های مرحله کیفی استخراج شده است، این اطمینان را حاصل می‌کند که ابزار کمی، از نظر فرهنگی و زمینه‌ای متناسب^۵ است و به‌طور معناداری پدیده مورد مطالعه را مستقل از پیش‌بینی‌های ذهنی محقق- اندازه می‌گیرد. بنابراین رویکرد کمی در مرحله اول با هدف ساخت ابزاری مناسب برای اندازه‌گیری صفات شناسایی شده انجام می‌شود؛ و در مرحله دوم مبتنی بر ابزار رواسازی و معتبرسازی شده به بررسی وزن عوامل مرتبط و همچنین اولویت‌بندی آنها می‌پردازد. ابزار معتبرسازی شده، امکان شناسایی الگوها و روابط را در یک نمونه بزرگتر فراهم می‌سازد؛ به‌طوری

• ملاک‌های مرتبط با ارزیابی پژوهش کیفی

به‌منظور اطمینان پذیری داده‌های مستخرج از بخش کیفی روش‌های متنوعی وجود دارد. در این پژوهش با استناد به ملاک‌های پیشنهادی لینکلن و گوبا (۱۹۸۵) با هدف ارتقاء اعتبار یافته‌ها - که معادل روایی و پایایی در پژوهش‌های کمی است - چهار ملاک اعتمادپذیری، انتقال‌پذیری، اتکاپذیری و تأییدپذیری برای ارزیابی در نظر گرفته شد (Majidi et al., 2025) که در جدول ۴ عنوانین، تعاریف و اقدامات متناظر نمایه شده است.

یافته‌های پژوهش

بناهای یادمانی مندرج در جدول ۵ طی قریب به نیم قرن و در سال‌های ۱۳۰۰ تا ۱۳۵۷ ه.ش مقارن حکمرانی پهلوی اول و دوم طراحی و اجرا شده است. با روش مطالعات اسنادی مفاهیم مندرج در نمونه‌های موردی بناهای یادمانی، ذیل هریک از مؤلفه‌های معماری سرآمد شناسایی و طبقه‌بندی شدند. براساس مفاهیم مندرج در جدول ۵، مؤلفه‌های شکل و فرم، اصول ساختاردهنده طرح، و رابطه با محیط پیرامون، با مقوله اصالت، تناظر معنایی دارند؛ و مؤلفه‌های مواد و مصالح و فناوری ساخت نیز با مقوله فناوری نوآورانه در تناظر معنایی است. مطالعات (Pourbagher, 2023) نیز در رویکردی طراحی مبنا به چالش میان اصالت و نوآوری به‌مثابه یکی از تأثیرگذارترین تحولات سبک‌شناسانه در جریان‌شناسی هنر و معماری اشاره کرده است. اگرچه مطالعات وی مقوله اصالت را حول مؤلفه‌های پنج‌گانه معماری سرآمد بر بستر بناهایی با تنوع عملکردی و در طیفی از بناهای با کاربری تفریحی، ورزشی، مذهبی، و مسکونی صورت‌بندی کرده است، اما پژوهش حاضر با رویکرد روش‌شناسی آمیخته اکتشافی متوالی پیچیده، منحصر در واکاوی نمونه‌هایی از بناهای یادمانی دوره پهلوی اول و دوم، اصالت و فناوری نوآورانه را ذیل نظریه معماری سرآمد مورد مطالعه قرار داده است، تا بدین طریق با تحلیل‌های دقیق‌تر و بیان وضوح و تمایز بیشتر، افق‌های گسترده‌تری برای مسئله‌مند کردن پژوهش‌های بعدی را ممکن سازد.

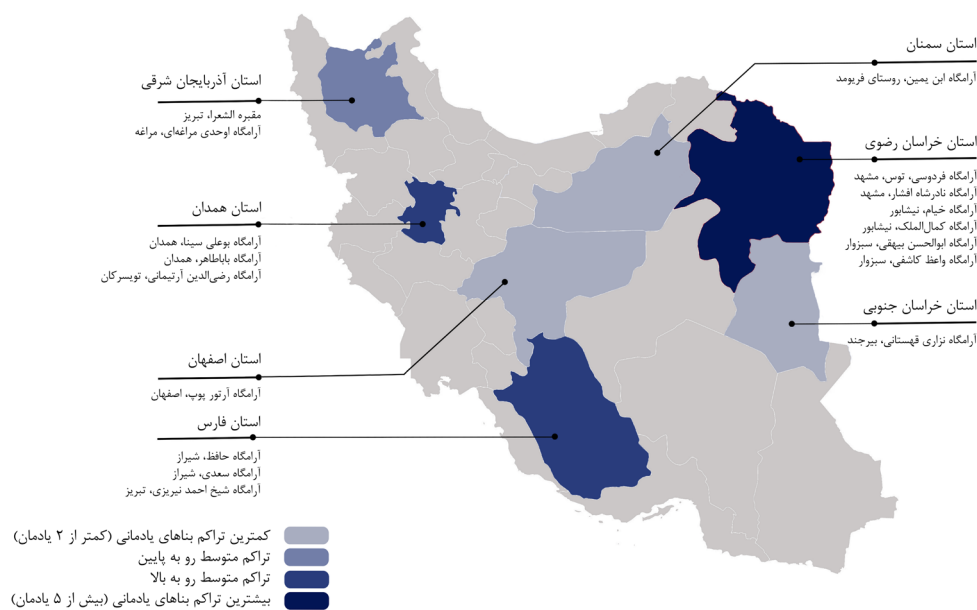
است. مرحله دوم بخش کمی نیز با روش پیمایشی انجام شد که شیوه تحلیل داده‌ها با آزمون ناپارامتریک فریدمن^۶ و با استفاده از نرم‌افزار SPSS-22 صورت پذیرفت. در این شیوه تحلیل، تعداد هشت مورد از مجموع ۱۷ بنای یادمانی معاصر ایران با ارجاع به نظر متخصصین انتخاب شدند. در مرحله بعد رتبه‌بندی بناها با ابزار پرسشنامه و در جامعه آماری صاحب‌نظران حوزه تاریخ و تئوری معماری انجام شد؛ تا بدین شیوه بتوان ضمن تشریح مفهوم معاصریت و تبیین جایگاه سرآمدی هریک از بناهای یادمانی، به چشم‌انداز وسیع‌تری از مسئله پژوهش دست یافت.

میدان پژوهش

میدان پژوهش ۱۷ مورد از بناهای یادمانی است که بین سال‌های ۱۳۰۰ تا ۱۳۵۷ ه.ش در شهرهای مختلف ایران طراحی و اجرا شده است. داده‌های کیفی این پژوهش از دو منبع شامل مشاهده میدانی محققان از بناها و همچنین مرور اسناد متنی، تصویری و گرافیکی مرتبط با هر بنا جمع‌آوری شد که در مرحله بعد مورد تحلیل دقیق و موشکافانه قرار گرفت. در مطالعات این پژوهش تنها دو بنای آرامگاه فردوسی و آرامگاه حافظ به ترتیب طی سال‌های ۱۳۱۳ و ۱۳۱۶ مربوط به دوره پهلوی اول است. اما مطالعات بانی مسعود (۱۳۸۸) حاکی از آن است که طراحی و ساخت بنای آرامگاه فردوسی به‌علت عدم آشنایی سازندگان به فنون آزمایش خاک، محاسبه نکردن دقیق و بی‌اطلاعی از وضعیت آبهای زیرزمینی ناحیه توس، منجر به نشست ساختمان از همان سال‌های نخستین شد؛ و پس از ۳۰ سال، هوشنگ سیحون با حفظ طرح اولیه، بنای جدیدی را پیشنهاد می‌کند. در طرح پیشنهادی سیحون، نمای اصلی مقبره حفظ شد، اما در فضاهای داخلی تغییرات بسیاری انجام شد. ۱۵ بنای یادمانی دیگر در دوره پهلوی دوم طراحی و اجرا شده است؛ که معماران این بناها با تأسی و تأثیر بلافاصل یا با واسطه از آموزش‌های بوزار، مبادرت به طراحی این بناها کردند. به لحاظ پراکندگی جغرافیایی، از مجموع ۱۷ بنای یادمانی، در استان خراسان رضوی شش بنا، خراسان جنوبی یک بنا، در هریک از استان‌های فارس و همدان سه بنا، در استان آذربایجان شرقی دو بنا، و در هریک از استان‌های اصفهان و سمنان، یک بنا طراحی و اجرا شده است (تصویر ۳).

جدول ۴. ملاک‌های مرتبط با ارزیابی پژوهش کیفی و اقدامات انجام شده در پژوهش حاضر. مأخذ: نگارندگان.

عنوان ملاک	اقدامات انجام شده در مطالعه حاضر براساس ویژگی‌ها
اعتمادپذیری	تأیید میزان باورپذیری تفسیرهای به‌عمل آمده از سوی محققان و تأیید داده‌ها در فرایند پژوهش توسط پنج نفر از اساتید رشته معماری -متخصص در معماری معاصر
انتقال‌پذیری	استفاده از راهبرد چندسویه‌سازی ۸ داده‌ها از اسناد و پژوهش‌های پیشین و همچنین چندسویه‌سازی بررسی‌کننده/ پژوهشگر با استفاده از دستیار پژوهشی ۹ در فرایند گردآوری، تحلیل و تفسیر داده‌ها
اتکاپذیری	تهیه شواهد و مستندات کافی مرتبط با هریک از بناهای یادمانی مورد مطالعه؛ توصیف مشروح و دقیق روی‌های مورد مطالعه، و زمینه و شرایط پژوهش
تأییدپذیری	توضیح و تبیین جزئیات کافی از فرایند جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها

تصویر ۳. پراکندگی جغرافیایی بناهای یادمانی اجرا شده در سال‌های ۱۳۰۰ تا ۱۳۵۷ ه.ش در شهرهای ایران. مأخذ: نگارندگان.

بحث و تحلیل یافته‌های کیفی

مُلْتَقای محورهای پنج گانه معماری سرآمد با هریک از بناها، منتج به تبیین و بازنمایی مضامین نهادینه در مفهوم معاصریت بناهای یادمانی سال‌های ۱۳۰۰ تا ۱۳۵۷ ه.ش شد؛ به‌طوری‌که تشریح گزاره‌هایی نظیر بازه زمانی طرح و ساخت، شناسه سبکی هر کدام از بناها -براساس طبقه‌بندی حقیر و کامل‌نیا (۱۴۰۰) تشریح مختصات هندسی و مشخصات فضایی، و ویژگی‌های کالبدی در ارتباط با هر بنای یادمانی به‌مثابه میراث معماری معاصر ایران (Damir et al., 2024)، وضعیت پژوهش حاضر را در سطح نظم‌دهی مفهومی^{۱۰} قرار می‌دهد؛ تا بدین طریق زمینه‌های صورت‌بندی به افق‌های نوظهور در عناصر نواندیشیده معماری بناهای یادمانی توسعه یابد.

بناهای یادمانی دوره تاریخی پهلوی اول و دوم به سفارش انجمن آثار ملی طراحی و ساخته شده‌اند. ملاک انتخاب بناها، دوره تاریخی و دسترسی به اسناد و مدارک و منابع معتبر برای بررسی زمینه طراحی و ساخت بنا بود (جدول ۵). مطالعات (Yavari Kolour et al., 2020) در رویکردی جامعه‌شناختی به تبیین تأثیر جریان‌های اجتماعی و سیاسی دوره پهلوی اول و دوم بر شکل‌گیری یادمان‌های آرامگاهی ایران معاصر پرداخته است؛ و مؤلفه‌های تأثیرگذار بر فرایند انتخاب آرامگاه، شکل و ساختار این بناها را در طیفی از غرب‌گرایی، مذهب‌ستیزی، تلاش برای ایجاد وحدت ملی طبقه‌بندی کرده است. تداوم معماری بناهای یادمانی در دوره پهلوی دوم به‌واسطه بستر فرهنگی جامعه‌ای است که دامنه تغییرات در فرم و جزئیات

این دوره تاریخی، عمدتاً متأثر از رویکردهای شخصی معماران و تحولات هنری جامعه جهانی است.

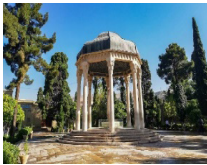
نقش انجمن آثار ملی ایران به‌مثابه یک نهاد مدنی تأثیرگذار با هدف تسریع در مدرنیزه کردن ایران معاصر، مبتنی بر تغییر دیدگاه ذهنی آحاد جامعه ایران در عصر پهلوی بود. راهبردهای متناظر با این هدف نیز از یکسو تغییر ریشه‌های فرهنگی ایران و قربات صوری-معنایی به غرب؛ و از سوی دیگر نیز نفی دیدگاه‌های سنتی و دینی بود. مابازاء کالبدی این هدف، و راهبردهای متناظر با آن، زمینه‌های شکل‌گیری معماری بناهای آرامگاهی در دوران معاصر ایران را فراهم ساخت. بنابراین می‌توان طرح بناهای یادمانی دوران پهلوی اول و دوم را در تناظر معنایی با دیدگاه بازمانی مفهوم معاصریت، در نظر گرفت (Taghavi & Kafshchian Moghadam, 2019).

همچنین وجوه هنری بناهای یادمانی دوره پهلوی اول و دوم علیرغم وضعیت ایستا در ظرف زمانی و مکانی معین، به آن محدود نشده و ممکن است با گذر زمان، در زمینه‌های هنری آینده خود نیز متظاهر گردد.

در سایه تحولات سیاسی- اجتماعی دوران پهلوی، معماری اکثر بناهای یادمانی با هدف احیای ارزش‌های ملی و تقویت هویت ایرانی- اسلامی، شکل گرفت. به عقیده سیحون (۱۳۴۱) اقتباس از معماری گذشته ایران صرفاً در ساخت قوس‌های شکسته و کاشی‌کاری خلاصه نمی‌شود؛ بلکه رسالت معمار معاصر ایرانی، درک روحیه معماری سنتی، به جای بهره‌گیری از فنون و تکنیک‌های آن است.

ایده‌های ساختاردهنده طرح و محتوای این آثار، بستری برای

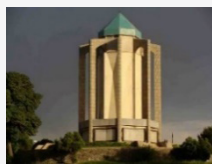
جدول ۵. نمونه‌های تحلیل شده. مأخذ: نگارندگان.

نام و موقعیت	معمار و زمان	بنای یادمانی	شکل و فرم	اصالت ساختاردهنده طرح	فناوری نوآورانه		منبع
					مواد و مصالح	فناوری ساخت	
آرامگاه فردوسی، توس، مشهد	کریم طاهرزاده ۱۳۱۳ بنای اول هوشنگ سیحون ۱۳۴۳ بنای بازسازی شده		رمانتیسیم ملی ایرانی (الگوی کهن ۶)	ترکیب فرم‌ها و مفاهیم گذشته نوعی الهام پالایش یافته از طرح آرامگاه کوروش در پاسارگاد و زیگورات چغازنبیل در کالبدبنا، الهام پالایش یافته از عناصر معماری ایران باستان نظیر ستون‌های تخت جمشید در جزئیات بنا (کهنه‌گرا)، فرم صلب و بسته در پایه و پیکره بنا. تزئینات داخلی: نقش برجسته‌های سنگی.	هماهنگ با محیط پیرامون، رعایت تجانس، استفاده از الگوی باغ ایرانی، قرارگیری بر روی سکو به سبک معابد پلکانی، الگوی مجموعه‌ای.	مصالح مدرن و پست مدرن ایرانی؛ در نمای بیرون سنگ مرمر صیقل خورده، در بخش داخلی استفاده از بتن اکسپوز.	(بحر العلومی، ۱۳۵۵؛ ۶۰-۲۳)، (رجبی، ۱۳۵۵)، (همکاران، ۱۳۸۴)، (مفید و رئیس‌زاده، ۱۳۸۵)، (بانی مسعود، ۱۳۸۸)، (حقیر و کامل‌نیا، ۱۴۰۰)، Yavari Kolour et al. (2020)
آرامگاه حافظ، شیراز	آندره گدار، ۱۳۱۶		رمانتیسیم ملی ایرانی (الگوی کهن ۶)	ترکیب فرم‌ها و مفاهیم گذشته هشت ستون سنگی یکپارچه با ستون‌های مقرنس، استقرار گنبد مسی به شکل کلافرنگی بر فراز ستون‌های هشت گانه نماد کلاه درویشان به نشانه صوفی‌گری حافظ، کار بست اعداد نمادین در طراحی، فرم متخلخل و نفوذپذیر. تزئینات: کاشی کاری لعابدار معرق با خطوط رسمی‌بندی، نقوش اسلیمی در زیر گنبد مسی قطار بندی مقرنس در محیط پائینی گنبد،	هماهنگ با محیط پیرامون، رعایت تجانس، استفاده از الگوی باغ ایرانی، قرارگیری بر فراز چند پله در ارتفاع، الگوی تک‌بنا.	مصالح سنتی ایرانی به همراه مصالح مدرن؛ آجر و سنگ و فلز مس (اکسیده شدن تدریجی مس و بروز جلوه زیبای رنگی)	(بانی مسعود، ۱۳۸۸)، (قبادیان، ۱۳۹۲)، (نصر، ۱۳۸۳)
آرامگاه سعدی، شیراز	محسن فروغی، ۱۳۳۰		نگار منظر نیستی	ترکیب فرم‌ها و مفاهیم گذشته الهام از کاخ چهل ستون در ایوان و کار بست الگوی ستون آوند، الهام از مقبره رضاشاه در کالبد بنا، استفاده از عناصر معماری ایرانی-اسلامی، فرم متخلخل و نفوذپذیر. تزئینات: کاشی فیروزه‌ای سردر ورودی و در بخش داخلی، اجرای سنگ مرمر.	هماهنگ با محیط پیرامون، رعایت تجانس، استفاده از الگوی باغ ایرانی، قرارگیری بر فراز چند پله در ارتفاع، الگوی مجموعه‌ای.	مصالح مدرن و پست مدرن ایرانی در نمای بیرون: سنگ تراورتن.	(بانی مسعود، ۱۳۸۸)، (بحر العلومی، ۱۳۵۵؛ ۲۰۵-۲۰۵)، (قبادیان، ۱۳۹۲)

ادامه جدول ۵.

نام و موقعیت	معمار و زمان	بنای یادمانی	شکل و فرم	اصالت	فناوری نوآورانه	منبع	
آرامگاه ابوعلی سینا، همدان	۱۳۳۰ هوشنگ سیحون		راسیونالیست ایرانی معماری نوگرای ایرانی	ترکیب فرم‌ها و مفاهیم گذشته الهام از گنبد قابوس (بنای هم‌عصر ابن‌سینا) در کالبد بنا، ستون‌های ۱۰ گانه بنا نماد هزاره ابن‌سینا، برج ۱۲ ترک نماد کثرت دانش‌های تحت تسلط ابن‌سینا، سیطره صریح و تلویحی هندسه مربع در پلان، نما و مقطع، فرم صلب و بسته در پایه بنا و همچنین استفاده از سنگ خارا در نمای بنا با اشاره به معماری یونان باستان، نماد صعوبت و صلابت ساحت فلسفی ابن‌سینا (حکمت‌مشاء منبعث از فلسفه یونان باستان)؛ شفافیت فضایی با فرم متخلخل و نفوذپذیر در برج، تزئینات: کتیبه‌های سنگی با قلم ثلث.	هماهنگ با محیط پیرامون، رعایت تجانس، استفاده از الگوی باغ ایرانی، قرارگیری بنا روی سکو در ارتفاع، الگوی مجموعه‌ای.	مصالح مدرن و پست مدرن ایرانی بتن مسلح اکسپوز، سنگ خارا، سنگ گرانیت.	اسکلت بتنی، کاربرد تکنیک‌های مدرن سازه‌ای با بتن مسلح. (وزارت مسکن و شهرسازی، ۱۳۸۷)، (بانی‌مسعود، ۱۳۸۸)، (حقیر و کامل‌نیا، ۱۴۰۰)
آرامگاه نادرشاه افشار، مشهد	۱۳۴۲ هوشنگ سیحون		راسیونالیست ایرانی معماری نوگرای ایرانی	ترکیب فرم‌ها و مفاهیم گذشته طراحی تندیس‌گرا و بروتالیسم مدرن با الهامات نمادین متناسب با شخصیت نادر نظیر: ستون‌های تنومند و عظیم خارا نماد عظمت نادر، رنگ قرمز و برجستگی‌های روی دیوارهای داخلی تداعی حالت جنگ و دفاع، کالبد بناتداعی‌کننده سیاه‌چادرها (محل زندگی نادر) برج مجسمه در حال صعود تجسم نادر و قزلباش‌های او، نرده‌های به شکل تبر و جزئیات درهای فلزی نماد نبردهای نادر. تزئینات: پوشش داخلی با مرمر اخراپی.	هماهنگ با محیط پیرامون، رعایت تجانس، استفاده از الگوی باغ ایرانی، قرارگیری بخشی از بنا روی زمین و بخشی دیگر روی سکوی ۲ متری، الگوی مجموعه‌ای.	مصالح مدرن و پست مدرن ایرانی نمای بیرون: گرانیت، کوهسنگی، بتن مسلح.	اسکلت سنتی، استفاده از تکنیک‌های مدرن و بتن مسلح در بخش‌هایی از بنا. (بانی‌مسعود، ۱۳۸۸)، (قبادیان، ۱۳۹۲)، (حقیر و کامل‌نیا، ۱۴۰۰)

ادامه جدول ۵.

نام و موقعیت	معمار و زمان	بنای یادمانی	شکل و فرم	اصالت	رابطه با محیط پیرامون	مواد و مصالح	فناوری ساخت	منبع
آرامگاه خیام، نیشابور	هوشنگ سیحون، ۱۳۴۲		نگرش نوستالژیک (گذشته-گرا)	ترکیب فرم‌ها و مفاهیم گذشته؛ تقسیمات دهگانه برج نماد حرفه ریاضی دانی خیام، نوع پر خورده تیغه‌ها و ایجاد ستاره پنج پر نماد حرفه منجمی، تزئینات کاشی کاری لوزی‌های برج با خوشنویسی رباعیات خیام به قلم شکسته نستعلیق نماد حرفه شاعری خیام، برای اولین بار در تاریخ معماری ایران ترکیب خط شکسته نستعلیق و نقاشی در تزئینات بنا، شکل مثلثی و خیمه گونه حوض‌های آب اطراف برج نماد نام خیام (خیام = خیمه دوز)، فرم متخلخل و نفوذپذیر.	هماهنگ با محیط پیرامون، رعایت تجانس، استفاده از الگوی باغ ایرانی، قرارگیری بر روی ارتفاع خیلی کم، الگوی تک‌بنا.	مصالح مدرن و پست مدرن ایرانی؛ بدنه بتن مسلح، آب‌نما: تراورتن پله‌ها: گرانیت سنگ مزار: سنگ سیاه مشهد.	استخوان‌پندی فلزی با روکش سنگ تراش.	(بحرالعلومی، ۱۳۵۵؛ ۳۲۸-۲۷۹)، (بانی مسعود، ۱۳۸۸)، (حقیر و کامل‌نیا، ۱۴۰۰)
آرامگاه کمال‌الملک، نیشابور	هوشنگ سیحون، ۱۳۴۲		نگرش نوستالژیک (گذشته-گرا)	ترکیب فرم‌ها و مفاهیم گذشته؛ قوس‌های متالقی به عنوان اصلی‌ترین عنصر کالبدین نما؛ نماد قوس‌های مساجد معماری ایرانی اسلامی، تزئینات کاشی کاری معرق یادآور معماری زادگاه کمال‌الملک، شهر کاشان، فرم متخلخل و نفوذپذیر.	هماهنگ با محیط پیرامون، رعایت تجانس، استفاده از الگوی باغ ایرانی، قرارگیری بنا روی زمین بدون اختلاف ارتفاع، الگوی تک‌بنا.	مصالح مدرن و پست مدرن ایرانی؛ بدنه بتن مسلح سنگ مزار: سنگ سیاه مشهد.	اسکلت‌سنستی.	(شاهد و شاهرودی، ۱۳۹۷)، (سیحون، ۱۳۷۵)، (بانی مسعود، ۱۳۸۸)، (حقیر و کامل‌نیا، ۱۴۰۰)
آرامگاه باباطاهر، همدان	محسن فروغی، ۱۳۴۴		نگرش مدرن‌سنستی	ترکیب فرم‌ها و مفاهیم گذشته؛ تبعیت از مقابر سلجوقی (شیوه رازی)، الهام از احجام افلاطونی معماری تندیس‌گرایی مدرن در کالبدینا، کار بست عناصر معماری ایرانی - اسلامی نظیر تزئینات و کاشی کاری، فرم متخلخل و نفوذپذیر.	هماهنگ با محیط پیرامون، رعایت تجانس، قرارگیری بر ارتفاع در مرکزیت یک میدان شهری در همدان، الگوی تک‌بنا.	مصالح مدرن و پست مدرن ایرانی؛ بدنه سنگ گرانیت، سنگ سفید	اسکلت‌بتنی؛ تکنیک‌های مدرن و بتن مسلح در راستای استحکام بنا	(بحرالعلومی، ۱۳۵۵، ۴۳۵)، (بانی مسعود، ۱۳۸۸)، (قبادیان، ۱۳۹۲)

ادامه جدول ۵.

نام و موقعیت	معمار و زمان	بنای یادمانی	شکل و فرم	اصالت	فناوری نوآورانه	منبع
آرامگاه آرتور یرو و فیلیس آکرم، اصفهان	۱۳۵۰، محسن فروغی		نگرش نوستالژیک (گذشته‌گر)	فرم گرا از معماری گذشته کار بست عناصر معماری ایرانی-اسلامی نظیر قوس‌های جناغی، آجر چینی و کاشی کاری با طرح‌های اسلیمی و ختایی و نمادهای سبک اصفهانی، فرم صلب و بسته، تزئینات آجری.	همانگ با محیط پیرامون، رعایت تجانس، استفاده از الگوی باغ ایرانی، قرار گیری بنا بر ارتفاع خیلی کم، الگوی تک‌بنا.	(قبادیان، ۱۳۹۲)، (بحر العلومی، ۱۳۵۵، ۴۱۹)
آرامگاه اوحی مراغی، مراغه	۱۳۵۲، حسین جودت		نگرش مدرنیستی	ترکیب فرم‌ها و مفاهیم گذشته بهره‌گیری از عناصر معماری ایرانی-اسلامی، معماری مدرن، کار بست اشکال و اعداد نمادین، فرم متخلخل و نفوذ پذیر.	همانگ با محیط پیرامون، رعایت تجانس، استفاده از الگوی باغ ایرانی، قرار گیری بنا بر فراز سکو، الگوی مجموعه‌ای.	(بحر العلومی، ۱۳۵۵، Yavari Kolour et al. (2020)
آرامگاه ابوالحسن بهقی، سبزوار	۱۳۵۳، حسین جودت		نگرش مدرنیستی	ترکیب فرم‌ها و مفاهیم گذشته بهره‌گیری از عناصر معماری ایرانی-اسلامی مثل طاق و قوس، فرم متخلخل و نفوذ پذیر.	همانگ با محیط پیرامون، رعایت تجانس، استفاده از الگوی باغ ایرانی، قرار گیری بنا بر فراز سکو، الگوی مجموعه‌ای.	(بحر العلومی، ۱۳۵۵، ۶۰۲)
آرامگاه نزاری قهستانی، بیرجند	۱۳۵۳، حسین جودت		نگرش نوستالژیک (گذشته‌گر)	فرم گرا از معماری گذشته کار بست عناصر معماری ایرانی-اسلامی نظیر طاق، تزئینات کاشی کاری و خطاطی.	همانگ با محیط پیرامون، رعایت تجانس، قرار گیری بر فراز چند پله، الگوی تک‌بنا.	(بحر العلومی، ۱۳۵۵، ۶۵۱)
آرامگاه ابن‌ربیع، روستای فریومند، سمنان	۱۳۵۴، معمار نامشخص		نگرش نوستالژیک (گذشته‌گر)	ترکیب فرم‌ها و مفاهیم گذشته احیای معماری سنتی ایرانی با طراحی برج دوازده ترک، فرم شش گوشه بنا تداعی کننده گل در حال شکفتن کالبدنات داعی کننده کلاه سربداران، فرم متخلخل و نفوذ پذیر.	همانگ با محیط پیرامون، رعایت تجانس، قرار گیری بر فراز سکو در ارتفاع الگوی تک‌بنا.	(بحر العلومی، ۱۳۵۵، ۵۸۸)

ادامه جدول ۵.

نام و موقعیت	معمار و زمان	بنای یادمانی	شکل و فرم	اصالت ساختاردهنده طرح	رابطه با محیط پیرامون	فناوری نوآورانه مواد و مصالح	منبع
آرامگاه شیخ احمد نیریزی، نیریز، فارس	هوشنگ سیحون، ۱۳۵۴		نگرش نوستالژیک (گذشتهگر)	ترکیب فرم‌ها و مفاهیم گذشته کار بست عناصر معماری ایرانی-اسلامی، فرم متخلخل و نفوذپذیر.	هماهنگی با محیط پیرامون، رعایت تجانس، قرارگیری بر سطح زمین، الگوی تکبنا.	مصالح سنتی ایرانی به همراه مصالح مدرن؛ آجر و سنگ.	(بحرالعلوم، ۱۳۵۵)
مقبره الشجره اتریز	غلامرضا فروزان مهر، ۱۳۵۵		راسیونالیست ایرانی معماری توگرای ایرانی	ترکیب فرم‌ها و مفاهیم گذشته تاق‌های زاویدار کالبد بناماد تاق‌های معماری ایرانی اسلامی الهام از سقف‌های معماری ایرانی اسلامی در هندسه و فرم کالبد درونی بنا، فرم متخلخل و نفوذپذیر.	هماهنگی با محیط پیرامون، رعایت تجانس، استفاده از الگوی باغ ایرانی، قرارگیری بنابر ارتفاع، الگوی تکبنا.	مصالح مدرن و پست مدرن ایرانی؛ بتن مسلح پوشش بدنه بتن مسلح	(بانی مسعود، ۱۳۸۸)، (بحرالعلوم، ۱۳۵۵)، (۶۸۶)
آرامگاه رضی الدین آرنجی، توس، کان، همدان	غلامرضا فروزان مهر، ۱۳۵۵		راسیونالیست ایرانی معماری توگرای ایرانی	فرم گراز معماری گذشته کار بست عناصر معماری ایرانی-اسلامی نظیر طاق‌های آجری و تزئینات کاشی کاری، ایوان‌ها در چهار وجه، فرم متخلخل و نفوذپذیر.	هماهنگی با محیط پیرامون، رعایت تجانس، قرارگیری بنابر فراز تپه، الگوی تکبنا.	مصالح سنتی ایرانی آجر و کاشی کاری.	(بحرالعلوم، ۱۳۵۵)، (۶۸۵)
آرامگاه واقف کاشفی، سنزوار	احمد فرح بخش، ۱۳۵۶		نگاه کبیج (بجیل) به معماری	فرم گراز معماری گذشته استفاده تقلید گونه‌ها بی سر و ته از عناصر معماری ایرانی-اسلامی نظیر طاق‌های آجری و تزئینات کاشی کاری و ایوان‌ها به منظور آراسته آنی و زودگذر سلیقه تودم‌های مردم	هماهنگی با محیط پیرامون، رعایت تجانس، استفاده از الگوی باغ ایرانی، قرارگیری بنابر فراز چند پله، الگوی مجموعه‌ای.	مصالح سنتی ایرانی آجر، سنگ، لاشه، آهک، کاشی کاری.	(بحرالعلوم، ۱۳۵۵)، (۵۹۵)

مصالح سنتی با مصالح مدرن نظیر ترکیب آجر، بتن مسلح، سنگ و تزئینات کاشی کاری و کار بست اسکلت‌های سنتی، فلزی یا بتنی ساخته شده‌اند.

شکل و فرم به عنوان مهم‌ترین و ملموس‌ترین عنصر ادراک شده توسط کاربران فضا است که در یادمان‌های عصر پهلوی اول و دوم همواره با دو جریان غالب، طراحی و اجرا شده است. شکل و فرم یادمان‌های معاصر ایرانی در دوره پهلوی اول ذیل گرایش ثانویه آرنوویی، پیش‌تاز و پرچمدار رمانتیسیم ملی ایرانی است؛ که به صورت برداشت مفهومی از معماری گذشته

ترکیب و تعامل شایسته سنت و مدرنیته، نمادپردازی و ارائه مفاهیم انتزاعی در طراحی، التزام به خلوص و شفافیت فرم و پرداختن به هندسه و تزئینات فاخر بوده است. افزون بر این، یکی از مهم‌ترین مسائلی که همواره مورد توجه معماران بناهای یادمانی معاصر بوده است، تدوین سازوکار فرایند طراحی معماری مبتنی بر برنامه‌ریزی و برنامه‌دهی، چگونگی رابطه و تعامل ادراکی طراح با محیط، احترام به بستر و زمینه طراحی؛ و عنایت به الگوی باغ ایرانی است (مهدوی‌نژاد، ۱۳۹۷). همچنین یادمان‌های معاصر عمدتاً از قرابت و هم‌نشینی

(بیان غیرمستقیم، ارزشمند و مفهوم‌گرا) و برداشت شکلی از معماری گذشته (بیان مستقیم، مصداق‌گرا) بازنمایی می‌شود. یادمان‌های دوره پهلوی دوم نیز ذیل نگرش نوستالژیک، حسرت‌گرا، و خاطره‌انگیز (رویکرد گذشته‌گرا)؛ و همچنین نگرش راسیونالیستی ایرانی یا همان معماری نوگرای ایرانی طبقه‌بندی می‌شوند (حقیر و کامل‌نیا، ۱۴۰۰).

اصول ساختاردهنده طرح، راهبردی برای بازنمایی انگاره‌های معمارانه در بناهای یادمانی است؛ که مفاهیم مندرج در سطوح سه‌گانه رمانتیسیم ملی ایرانی، نگرش نوستالژیک و نگرش راسیونالیستی ایرانی (حقیر و کامل‌نیا، ۱۴۰۰) مؤید هویت‌طلبی ملی در عصر پهلوی اول و دوم است. معماران این دوران با تاسی از سطوح نگرشی سه‌گانه فوق، در خلق مفاهیم طراحی بناهای یادمانی، به‌منظور تلفیق دو جریان فرم‌گرایی و مفهوم‌گرایی اهتمام جدی داشته‌اند؛ بدین ترتیب که در ساماندهی فرم و فضا، از یکسو به اقتباس اصولی از فرم‌های معماری گذشته نظیر آرامگاه کوروش کبیر در یادمان فردوسی و گنبد قابوس در آرامگاه ابن‌سینا پرداخته‌اند؛ و از سویی دیگر در ترکیب با مفاهیم ژرف معماری نظیر مثل درون‌گرایی، ایهام، انعکاس، شفافیت یا کاربست ایده‌هایی نظیر فرمول‌های ریاضی و هندسه مجرد در بازنمایی آرامگاه خیام، یادآور معماری مسبوق به سابقه و بستر ساز تعامل سنت و مدرنیته در معماری بناهای یادمانی معاصر بوده است.

نمادپردازی و ارائه مفاهیم انتزاعی در یادمان‌هایی نظیر آرامگاه حافظیه، ابن‌سینا، و نادرشاه، مولد ایده‌های طراحی و سازنده روحیات حاکم بر محصول طراحی معماری است که ضمن دعوت از مخاطب با هدف کشف لایه‌های نهادینه در اثر، بازخوانی نوعی از واکنش متقابل با بنای معماری و تعامل مؤثر با آن نیز مؤید مفهوم با زمانی معاصریت است (de Maison Rouge, 2006). مثلاً گرامیداشت هزاره ابن‌سینا با اجرای ۱۰ ستون مدور استقرار یافته در رواق قدیمی، و دانش‌های دوازده‌گانه تحت تسلط او با ۱۲ صفحه عمودی در بنای برج، به‌گونه‌ای نمادپردازی شده است (بانی‌مسعود، ۱۳۸۸) که با برقراری دیالوگی پویا و پیوسته میان گذشته، اکنون و آینده، ضمن رعایت بازخوانی و تداوم معنایی، مفهوم معاصریت را تبیین کرده است.

ناب‌گرایی^{۱۱} در بنای آرامگاه ابن‌سینا با برافراشتن صفحات ۱۲ گانه عمودی در قسمت برج و ایجاد تخلخل و شفافیت فضایی به جای استفاده از یک حجم توپر، فرم‌سازی شده است؛ و همچنین خصلت ریتمیک صفحات عمودی نیز با مصالح بتن مسلح در قسمت برج نمایانگر حرکت و جنبش فوتوریسم است. از این‌رو ترکیب ایده ناب‌گرایی- فوتوریستی در قسمت برج، توجه بیننده را از اطراف به درون خود فرامی‌خواند تا نماد سنگ مقبره را نشان دهد؛ و بدین‌سان نوعی از انگاره‌های

کوبیستی در طرح این بنا را بازنمایی می‌کند (حقیر و کامل‌نیا، ۱۴۰۰). به عبارت بهتر چنین انگاره‌های استعاری در بنای آرامگاه ابن‌سینا نمونه‌ای بی‌بدیل از مفهوم معاصریت را ذیل دیالکتیک اصالت-فناوری تبیین می‌کند. مطالعات قبادیان (۱۳۹۲) نیز حاکی از آن است که مفهوم‌پردازی معمارانه سیحون در طراحی بنای آرامگاه ابن‌سینا پرهیز از برخورد شکلی-صوری از معماری سنتی ایران و عدم تکرار گذشته است. از این‌رو دلیل الهام از بنای گنبد قابوس را هم‌عصری دوران زندگی ابن‌سینا با زمان ساخت این بنا (قرن ۴ هجری) در نظر می‌گیرد. صرف‌نظر از شباهت‌های شکلی هر دو برج گنبدقابوس و آرامگاه ابن‌سینا که بر فردیت و انفکاک بنا از پیرامون تأکید دارد، استقرار اولی بر روی تپه‌ای طبیعی و قرارگیری دومی بر روی تختانی مصنوع، از وجوه دیگر تشابه این دو بناست. بانی‌مسعود (۱۳۸۸) به نقل از سیحون (۱۳۷۵) اذعان می‌کند که ستون‌بندی رواق قدیمی و صلیبیت تختان مصنوع در نمای اصلی، به معماری یونان باستان اشاره دارد. همچنین برج دوازده ترک در بخش فوقانی بنا، علاوه‌بر ارجاع تاریخی به بنای گنبد قابوس در قرن چهار هجری، نمادی از کثرت دانش‌های ابن‌سینا و در صدر آنها فلسفه است. ترکیب تختان مصنوع با سنگ گرانیات در بخش زیرین و برج بتن مسلح در بخش فوقانی، حاکی از استقرار حکمت مشاء سینیوی بر فلسفه یونان باستان است.

معناگرایی و تقدم معنی بر لفظ از شاخصه‌های شعر و اندیشه حافظ است؛ و در طرح معماری یادمان وی بازنمایی شده است. به دیگر سخن، این کلام و شعر حافظ است که به‌عنوان مرجع استعاره‌پردازی و اسطوره‌سازی در کانون توجه معمار در فرایند طراحی معماری قرار می‌گیرد. از مهم‌ترین ویژگی‌های شعر حافظ ایجاز است؛ و آندره گدار^{۱۲} نیز با کاربرد عناصر محدود، کلام مختصر اما بیان رسای خیال‌انگیز و شاعرانه در معماری این بنا معانی گسترده‌ای را بیان کرده است. اوج معناپردازی در آرامگاه حافظ شیرازی، با طراحی گنبدی شبیه به کلاه درویشان و پوششی از فلز مس -به جای فلزات قیمتی زینده- که با گذر زمان زنگار بر آن می‌نشیند، بازنمایی شده است؛ تا به رسم تشبیه و کنایه، یادگار صوفی‌گری حافظ و وصف زندگی درویشان و قلندران در دل‌برگرفتن از دنیا باشد. همه معماری آرامگاه در ۲۸ ستون، یک گنبد و ایوان مسقف آن خلاصه شده است. در مجموع ۲۸ ستون در طرح آرامگاه حافظ شامل ۲۰ ستون در ایوان و هشت ستون در گنبد به کار برده شده‌اند. عدد ۲۸ برابر تعداد هجاهای بحر رمل است که وزن متداول اشعار حافظ شمرده می‌شود. در دیوان حافظ ۱۱۵ غزل از میان ۴۹۵ غزل بر این وزن وجود دارد.

از دیگر ویژگی‌های یادمان‌سازی معاصر ایرانی بیان کالبدی خالص و شفاف، عاری از هرگونه زیاده‌گویی و اغراق، در

بستر باغ ایرانی، مؤید میراث‌داری هویتی، انسجام و ارزش‌دهی به طبیعت و سازوکار آن در طراحی منظر است.

تکنیک‌های روزآمد و بدیع حاصل از ورود دیدگاه جامعه غربی به مقوله تکنولوژی و فناوری به ایران در دوران پهلوی، آغازگر جریان و گرایش‌های جدید در معماری معاصر ایران شد. کاربست بتن مسلح و بتن (نمایان) اکسپوز^{۱۳} در یادمان ابن سینا و استفاده از قطعات پیش‌ساخته، نمونه این تأثیرپذیری است. استفاده از سنگ خارا به صورت پاکتراش در جداره‌های بنای یادمان ابن سینا از یکسو به مثابه مصالح بوم‌آورد شهر همدان در پاسخ به مقوله فناوری و از سویی دیگر روایتی استعاری و تلویحی از صعوبت و صلابت اندیشه‌ورزی در حکمت مشاء است. مطالعات مهدوی نژاد (۱۳۹۷) در سیر معماری معاصر ایران نشان می‌دهد، هر اندازه اثر معماری به سمت تکنولوژی روزآمد و فناوری‌های پیشرفته گرایش داشته است، محصول نهایی از هویت ایرانی-اسلامی فاصله گرفته است. لذا با توجه به اهمیت بناهای یادمانی به عنوان شناسنامه تاریخی- فرهنگی جامعه، معماران بسیاری از یادمان‌های دوره معاصر، از ورود بی‌رویه و اغراق‌آمیز به حوزه تکنولوژی‌های جدید و فناوری‌های پیشرفته و گران‌قیمت، اجتناب کرده‌اند.

به‌منظور سنجش وضعیت مقوله‌های کیفی، تحلیل اهمیت مقایسه‌ای، و همچنین مستندنگاری و اولویت‌بندی یافته‌ها، فرایند کمی‌سازی طی دو مرحله انجام شد. نخست ابزار پرسشنامه به روش همبستگی ساخته شد، سپس اولویت‌بندی بناهای یادمانی با روش پیمایشی صورت پذیرفت؛ و با استفاده از آزمون ناپارامتریک فریدمن، داده‌های کمی تحلیل شدند. انتخاب هشت بنا از میان ۱۷ موردی که مورد مطالعه قرار گرفت، به شیوه گلوله برفی انجام شده است. به‌طوری‌که با توجه به نظر متخصصین، از میان ۱۷ مورد بناهای یادمانی، تعداد هشت مورد برای طرح پرسشنامه انتخاب شد. در این پرسشنامه با ارائه تصاویری از هریک از بناهای هشت گانه یادمانی در دوران معاصر ایران، هشت گویه و در سطوح اصالت و فناوری نوآورانه با ۱۵ نفر از متخصصان حوزه معماری معاصر ایران و با در نظر گرفتن سابقه تدریس و پژوهش در زمینه تاریخ معماری معاصر ایران- از پژوهشکده نظر و دانشگاه‌های تربیت دبیر شهید رجایی، تربیت مدرس، تهران، شهید بهشتی، علم و صنعت ایران، و فردوسی مشهد در میان گذاشته شد.

بحث و تحلیل یافته‌های کمی

نتایج آزمون فریدمن نشان داد که آماره آزمون $30/448$ با درجه آزادی ۷ و p -value برابر با $0/000$ است. از آنجایی که $p < 0.01$ است، فرضیه صفر مبنی بر برابری میانگین رتبه‌ها

ارائه مفاهیم محتوایی طرح است. تزئینات موجود در بناهای یادمانی دوران معاصر در عین سادگی، تجلی‌گاه ارزش‌های معماری ایرانی اسلامی، و عمدتاً هنر متعالی خوشنویسی در ترکیب با کاشی‌کاری است. استفاده از خط ثلث در کتیبه‌های فضای داخلی آرامگاه ابن سینا، بداعتی بی‌بدیل از بازنمایی صلابت و سنگینی حکمت مشاء است؛ و همچنین خط شکسته نستعلیق بر بستر هندسه عمودی قاب‌ها در آرامگاه خیام نیز، مشرب فلسفی این شاعر-فیلسوف شهر عصر سلجوقی را به‌خوبی ثانویه‌سازی کرده است. اگرچه در آرامگاه سعدی نیز خط نستعلیق، بدرستی، ادبیات تعلیمی فرمانروای مسلم ملک سخن را در معرض رمزگشایی مخاطبان آشنا به فرهنگ و تمدن ایران قرار می‌دهد، اما استفاده از خط ثلث در کتیبه‌های پیرامون مقبره حافظ، مدیوم مناسبی برای بیان غزلیات عاشقانه غزل‌سرای نامدار قرن هشت هجری نیست.

معماران بناهای یادمانی با عنایت به مصالح بومی در کنار به‌کارگیری مصالح و نمونه‌های نو ترکیب، پیشرو در جریان نوگرایی ایرانی در معماری معاصر عصر پهلوی بوده‌اند. سیحون معماری ایران را بی‌نیاز از کاربست مصالح خارجی می‌داند. به تعبیر او معمار کسی است که بتواند با گل خام هم یک اثر هنری بارزش به‌وجود آورد. مصالح وارداتی و سنگ و فلزهای گران‌قیمت، اساس غلط در طراحی معماری را جبران نمی‌کنند (سیحون، ۱۳۴۱). مهم‌ترین عنصر به‌کاررفته در طراحی یادمان‌ها آجر است؛ و پایبندی و استفاده مکرر از آجر در معماری معاصر ایران، افزون بر مقاومت و پایداری، ارزش‌های زیبایی‌شناسی و هویتی دارد. پوشش آجر بر قامت بنا آن را اصیل و بردبار نشان می‌دهد (مهدوی‌نژاد، ۱۳۹۶). همچنین کاربرد مصالح بتنی در بسیاری از یادمان‌ها نظیر آرامگاه نادرشاه و یادمان ابن سینا در ترکیب با فرم‌های آزاد، سیمای درخشان مدرنیته ایرانی را ارائه می‌کند.

رابطه با محیط پیرامون و پیوند با زمینه، حلقه مفقوده در تحلیل آثار معماری معاصر ایران محسوب می‌شود. طراحان با تأکید بر فقدان هویت بر بافت بستر طرح، می‌کوشند خود را از توجه به ارتباط با محیط پیرامون بی‌نیاز نشان دهند (مهدوی‌نژاد، ۱۳۹۷). اما در معماری بناهای یادمانی، احترام به زمینه طراحی یک مولد اساسی در پیشبرد فرایند طراحی بوده؛ و ایجاد هماهنگی میان ارزش‌های طرح و بستر شکل‌گیری آن، خط مشی معماران بناهای یادمانی را شکل داده است. یادمان‌های دوران معاصر در انسجام کامل با محیط پیرامون، خود را بخشی از زمینه و متعلق به آن تعریف می‌کنند. بناهای یادمانی در عین انسجام با محیط، با قرارگیری در ارتفاعی بالاتر از سطح زمین؛ و رعایت تناسب درست نسبت به مقیاس فضا، برجستگی نمادین و مونومنتال خود را نیز حفظ کرده‌اند. همچنین قرارگیری یادمان‌ها در

تصویر ۴. نگاشت سیمای برآمده از نظم‌دهی مفهومی مقوله‌های متمرکز؛ مرتبط با مفهوم معاصریت بناهای یادمانی مبتنی بر گفتمان معماری سرآمد. مأخذ: نگارندگان.

نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش نشان می‌دهد مفهوم معاصریت در بناهای یادمانی ایران طی سال‌های ۱۳۰۰ تا ۱۳۵۷ ه.ش ذیل دو مقوله اصلی اصالت و فناوری نوآورانه در بافتار گفتمان معماری سرآمد تبیین می‌شود (تصویر ۴)؛ از این‌رو نمی‌توان مفهوم معاصریت را به وضعیتی از هم‌زمانی با رویدادهای جهانی و یا تقلیدی سطحی از الگوهای مدرن تقلیل داد. براساس یافته‌های بخش کمی این پژوهش، در صورتیکه برابند اصالت و فناوری نوآورانه در تحلیل هریک از بناهای یادمانی در بالاترین سطح ارزیابی قرار گیرد، نمایانگر استنباط پویایی از مفهوم معاصریت است؛ به‌طور مثال معماری بنایی نظیر آرامگاه ابن‌سینا که در

رد می‌شود. نتایج آماره آزمون فریدمن نشان می‌دهد که تفاوت معناداری در معماری هریک از بناهای یادمانی دوران معاصر وجود دارد. به‌طوری که میانگین رتبه‌ها نشان داد که بنای آرامگاه ابن‌سینا در شهر همدان با میانگین ۷/۷۵ در بالاترین سطح از تبیین مفهوم معاصریت مبتنی بر دو رکن اصالت-فناوری نوآورانه قرار دارد. این دو رکن ذیل گفتمان معماری سرآمد در میان بناهای یادمانی دوران معاصر طبقه‌بندی شده است. همچنین آرامگاه خیام در نیشابور، حافظ در شیراز، کمال‌الملک در نیشابور، نادرشاه افشار در مشهد، حکیم ابوالقاسم فردوسی در طوس، سعدی در شیراز، و باباطاهر در همدان به‌ترتیب در رتبه‌های دوم تا هشتم گفتمان سرآمدی قرار دارند (جدول ۶).

جدول ۶. آزمون ناپارامتریک فریدمن. مأخذ: نگارندگان.

رتبه‌بندی بناهای یادمانی		آماره توصیفی		
میانگین رتبه	صدک‌ها	تعداد سوالات		
۷۵th	۵۰th (Median)	۲۵th		
۷/۷۵	۷۱/۰۰	۶۷/۷۵	۸	آرامگاه ابن سینا
۳/۸۸	۶۱/۰۰	۵۴/۲۵	۸	آرامگاه نادرشاه افشار
۶/۳۱	۷۰/۰۰	۶۲/۲۵	۸	آرامگاه خیم
۳/۰۶	۶۴/۵۰	۵۵/۵۰	۸	آرامگاه سعدی
۲/۳۸	۶۱/۲۵	۵۳/۲۵	۸	آرامگاه باباطاهر
۴/۰۰	۶۴/۵۰	۵۸/۰۰	۸	آرامگاه کمال الملک
۳/۵۰	۶۴/۷۵	۵۴/۵۰	۸	آرامگاه حکیم ابوالقاسم فردوسی
۵/۱۳	۶۷/۰۰	۶۰/۷۵	۸	آرامگاه حافظ

استعاره، کیفیتِ خوانایی-نفوذپذیری و کاربست فناوری‌های پیشرو در ساخت این بناهای بجامانده، راوی روح دوران خواهد بود. به‌طوری‌که مقوله اصالت بر بستر فرم‌پردازی مبتنی بر ایده‌های نشأت گرفته از مفهوم‌گرایی و زمینه‌گرایی ملهم از معماری گذشته ایران، اکنونیت را در دینامیسم امکان‌های آینده بازآفرینی می‌کند. همچنین مقوله فناوری نوآورانه نیز متناسب با امکانات و ظرفیت‌های موجود در دوره‌ای که بنا در آن زمان طراحی و ساخته شده است، بازنمایی می‌شود. پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های بعدی به واکاوی ارزش‌های معمارانه مبتنی بر گفتمان معماری سرآمد در بناهای یادمانی ساخته شده در سال‌های ۱۳۵۷ تا امروز بپردازند؛ و آنچه در این پژوهش از دو مقوله اصالت و فناوری نوآورانه، ذیل مفهوم معاصریت در ملتقای گفتمان معماری سرآمد تبیین شده است را مورد بحث و نقد قرار دهند.

پی‌نوشت‌ها

۱. Contemporaneity؛ ۲. Discourse؛ ۳. Eclecticism؛ ۴. Kitsch؛ ۵. Contextually Relevant؛ ۶. Fridman Non-Parametric test؛ ۷. Peer checking؛ ۸. Triangulation؛ ۹. Member checking؛ ۱۰. Conceptual Ordering؛ ۱۱. Purism؛ ۱۲. André Godard معمار، باستان‌شناس فرانسوی و بنیان‌گذار پردیس هنرهای زیبای دانشگاه تهران بود؛ ۱۳. Expose؛ ۱۴. More adaptive reuse؛ ۱۵. Timeless way of Building؛ ۱۶. Timeless way of Thinking

فهرست منابع

- بانی مسعود، امیر. (۱۳۸۸). معماری معاصر ایران: در تکاپوی سنت و مدرنیته. هنر و معماری قرن.
- بحرالعلوم، حسین. (۱۳۵۵). کارنامه انجمن آثار ملی از آغاز تا ۲۵۳۵ شاهنشاهی، ۱۳۵۵-۱۳۰۱ هجری خورشیدی. انجمن آثار ملی.
- بهزادفر، ماندانا و کرامتی، غزال. (۱۳۹۶). تاملی بر مبانی نظری طراحی معماری یادمانی. نخستین کنفرانس ملی به سوی شهرسازی و معماری دانش

صدر اولویت‌بندی این پژوهش قرار گرفته است، با عبور از تقلید صوری از گذشته؛ و در پویشی موفقیت‌آمیز، روح مکان را با تکیه بر معاصرسازی انگاره‌های معمارانه واجد اصالت در افق فناوری‌های نوظهور عصر خویش بازآفرینی کرده است. به دیگر سخن، بنای آرامگاه ابن سینا اگرچه در سال ۱۳۳۰ ه.ش و قریب به ۷۴ سال پیش طراحی و ساخته شده است، اما فراتر از یک مقبره صرف، تجلی غنایافته‌ای از مفهوم معاصریت در بناهای یادمانی معاصر است؛ و همچنان شاخص‌های استفاده مجدد سازگارتر^{۱۴} از میراث معماری معاصر نظیر تداوم منزلت فرهنگی، ارتقاء ادراک عمومی و پایداری اجتماعی را در کانون فعالیت‌های فرهنگی-اجتماعی جاری در شهر همدان به‌خوبی پوشش می‌دهد؛ و در پویشی انتقادی ذیل سویه فرا-زمانی، و در مواجهه با عناصر نواندیشیده هنری میان گذشته، اکنون و آینده به بازآفرینی مفهوم معاصریت در بنای یادمانی پرداخته است. در پرتو فهم معاصریت، نه دام انقیاد به اصالت صرف منجر به تکرار الگوهای پیشین و فروکاهش معماری به ساخت آثار کهنه‌گرا، حسرت‌گرا، و نوستالژیک می‌شود؛ و نه تقلیدهای بی سر و ته و ساخت آثار کیچ در مواجهه با فناوری‌های در حال تغییر در معماری پست مدرن غرب، منجر به افول به ورطه شیفتگی، دل‌باختگی و فریفتگی می‌شود. نتایج این پژوهش قابلیت‌های نهاده در نظریه معماری سرآمد را به‌مثابه یک دستور زبان پویا و پیوسته، انتقادی-تحلیلی، و کاوشگر-تفسیرپذیر تبیین کرده است؛ تا بدین طریق قرائتی انتقادی از مفهوم معاصریت بناهای یادمانی معاصر را در افق آینده معماری ایران تبیین کند. به دیگر سخن در صورتیکه در آینده یک یا چند مورد از بناهای یادمانی باقی بماند، به‌مثابه بنایی برای تمام دوره‌ها^{۱۵} یا اندیشه و انگاره‌ای برای تمام دوره‌ها^{۱۶} خواهد بود که مشخصات هندسی-فضایی، غنایافتگی معنایی-

to date). *Geography and Regional Planning*, 11(44), 739-751. <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2021.138283>

- Mollasalehi, H. (2015). Rereading of Memory and Identity in Monumental Architecture of Iran. *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar*, 12(34), 69-82. https://www.bagh-sj.com/article_11091.html?lang=en
- Attwa, Y., Refaat, M., & Kandil, Y. (2022). A study of the relationship between contemporary memorial landscape and user perception. *Ain Shams Engineering Journal*, 13(1), 101527. <https://doi.org/10.1016/j.asej.2021.06.013>
- Clarke, V., & Braun, V. (2013). Teaching thematic analysis: Overcoming challenges and developing strategies for effective learning. *The psychologist*, 26(2), 120-123. https://www.researchgate.net/publication/269928387_Teaching_thematic_analysis_Overcoming_challenges_and_developing_strategies_for_effective_learning
- Creswell, J. W. (2015). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. pearson.
- Creswell, J. W., & Clark, V. L. P. (2017). *Designing and conducting mixed methods research*. Sage publications. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=2875785>
- Pourbagher, S. (2023). Designerly Approach to Highperformance Architecture: Interaction of Context and Emerging Technologies. *Naqshejahan- Basic studies and New Technologies of Architecture and Planning*, 13(4), 123-146. <https://doi.org/20.1001.1.23224991.1402.13.4.6.9>
- Damir, M., Oevermann, H., Meyer, M., Mahdaveinejad, M., & Elmouelhi, H. (2024). Sites of Modern Industrial Heritage in Egypt and Iran: Local, National, and International Relevance for Conservation and Reuse. *Docomomo Journal*, 71, 4-12. <https://doi.org/10.52200/docomomo.71.02>
- Diba, D. (2012). Contemporary Architecture of Iran. *Architectural Design*, 82(3), 70-79. <https://doi.org/10.1002/ad.1406>
- de Maison Rouge, I. (2006). *L'art contemporain* (Vol. 28). Le Cavalier bleu.
- Falahat, M. S., & Shahidi, S. (2015). The Role of Mass - Space Concept in Explaining the Architectural Place. *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar*, 12(35), 27-38. https://www.bagh-sj.com/article_11715_9198d17a6b352b1034e58e556a3f7aea.pdf
- Mahdaveinejad, M. (2022). Conceptualization of Highperformance Architecture Theory to Explain Revivalist Trends in Developing Countries. *Rahppoye, Hekmat-e Honar*, 1(1), 27-38. <https://doi.org/10.22034/rph.2022.697030>
- Mahdaveinejad, M., & Hosseini, S. A. (2019). Data mining and content analysis of the jury citations of the Pritzker Architecture prize (1977-2017). *Journal of Architecture and Urbanism*, 43(1), 71-90. <https://doi.org/10.3846/jau.2019.5209>
- Mahdaveinejad, M., Gharaati, F., & Galil, M. I. (2025).

بنیان، تهران. <https://civilica.com/doc/641136>

- حقیر، سعید و کامل نیا، حامد. (۱۴۰۰). *نظریه مدرنیته در معماری ایران*. فکر نو.
- رجبی، پرویز. (۱۳۵۵). *معماری ایران در عصر پهلوی*. دانشگاه ملی ایران - شهید بهشتی.
- سیحون، هوشنگ. (۱۳۴۱). گفتگو با آرش غفاری. فصلنامه آرش.
- شافعی، بیژن؛ سروشیانی، سهراب و دینل، ویکتور. (۱۳۸۴). *معماری کریم طاهرزاده بهزاد*. دید.
- شاهد، زهره و شاهرودی، فاطمه. (۱۳۹۷). تقابل سنت و مدرنیته در آثار یادمانی ایران از دهه ۲۰ تا ۵۰ شمسی (نمونه موردی آرامگاه کمال الملک). *کنفرانس بین المللی عمران، معماری و مدیریت توسعه شهری در ایران*، تهران. <https://civilica.com/doc/846686>
- قبادیان، وحید. (۱۳۹۲). *سبک شناسی و مبانی نظری در معماری معاصر ایران*. علم معمار.
- گنجی خیری، ابوالفضل؛ دیبا، داراب و شاهچراغی، آزاده. (۱۳۹۴). تبعیت فرم از داده: معماری زمینه گرا در عصر دیجیتال. *معماری و شهرسازی ایران*، ۶۳-۸۲، (۱۰). <https://doi.org/10.30475/isau.2016.62008>
- مفید، حسین و رئیس زاده، مهناز. (۱۳۸۵). *ماجرای معماری سنتی ایران در خاطرات استاد حسین لرزاده*. مولی.
- مهدوی نژاد، محمدجواد. (۱۳۹۶). گفتمان معماری سرآمد: الگویی برای نقد آثار معماری معاصر. *هویت شهر*، ۱ (۳۰)، ۵۹-۶۸.
- مهدوی نژاد، محمدجواد. (۱۳۹۷). *معماری سرآمد: دستور زبان معماری آینده ایران*. دانشگاه تربیت مدرس.
- نصر، طاهره. (۱۳۸۳). *معماری و شهرسازی شیراز در دوره پهلوی اول* (۱۳۰۰-۱۳۷۵ خورشیدی). روزنه کار.
- وزارت مسکن و شهرسازی. (۱۳۸۷). *معماری معاصر ایران*، ۷۵ سال بناهای عمومی ایران. پیام سیماگران.
- Agamben, G. (2010). *Qu est-ce que le contemporain?* (A. Kianpour, Trans.). Neshar joghad. (Original work published 1942)
- Grutter, J. K. (2004). *Ästhetik der Architektur : Grundlagen der Architektur-Wahrnehmung* (J. Pakzad, & A. Homayoun, Trans.). Shahid Beheshti University Press. (Original work published 1987)
- Taghavi, T., & Kafshchian Moghadam, A. (2019). Reading about contemporaneity in art. *Journal of Fine Arts: Visual Arts*, 24(2), 5-14. <https://doi.org/10.22059/jfava.2018.252196.665877>
- Mahdaveinejad, M. J., & Bahrami, M. (2014). Interaction of Monumentalism and Sustainability in Contemporary Architecture of Iran. *Journal of Sustainable Architecture and Urban Design*, 2(1), 43-56. <https://doi.org/20.1001.1.25886274.1393.2.1.4.7>
- Hassanisaleh, S., Etessam, I., & Zabihi, H. (2021). Media Beauty of Architectural Technology in Selected Monuments in Contemporary Architecture of Iran. *Naqshejahan- Basic studies and New Technologies of Architecture and Planning*, 11(1), 37-52. <https://doi.org/20.1001.1.23224991.1400.11.1.5.8>
- Turkaman, Z., Ansari, M., & Kiani, M. (2021). The Role of the Meaning Component in Associating the Meanings of Architectural Works as an Urban Symbol through the Opening Experiment of the Meaning of a Case Study: Contemporary Iranian Monuments (Pahlavi II

Anticipating the Future of Iranian Cities: High-Tech Versus Nature-Based Solutions. In *Cities as Anticipatory Systems* (pp. 103–125). Springer Nature Switzerland. https://doi.org/10.1007/978-3-031-78162-9_7

- Majidi, V., Ghafourian, M., Salehi, K., & Sadram, V. (2024). Explaining the Concept of Critique Sessions in Architectural Education System. *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar*, 21(136), 59-84. <https://doi.org/10.22034/bagh.2024.433824.5531>
- Majidi, V., Mehdizadeh Saradj, F., & Khanmohammadi, M. A. (2023). Explaining the Quality of the Architectural Space in Academic Libraries Based on User Preferences. *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar*, 20(122), 29-52. <https://doi.org/10.22034/bagh.2023.351938.5227>
- Majidi, V., Mehdizadeh Saradj, F., Salehi, K., & Seddighikhavidak, S. (2025). The Simultaneous Application of Flipped Classroom and Group Discussion to Improve the Quality of Learning the History of World Architecture Course: An Intervention Mixed Methods Design. *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar*, 21(140), 17-32. <https://doi.org/10.22034/bagh.2024.472786.5646>
- Nicolai, B. (2013). New monumentalism in contemporary architecture. *Anglia*, 131(2-3), 297-313. <https://doi.org/10.1515/anglia-2013-0038>
- Punch, K. F., & Oancea, A. E. (2014). *Introduction to research methods in education*. SAGE Publications Ltd.
- Sert, J. L., Léger, F., & Giedion, S. (1943). Nine points on monumentality. *Architecture culture*, 1968, 27-30.
- Tarczyński, R. (2021). *Architectural Narration of Memorial Architecture Throughout 20th and 21st Centuries: Form, Spatial and Exhibition Design as Means to Deliver Stories and Experience*. <https://repository.tudelft.nl/record/uuid:c7eb3c20-6bfd-47c0-9a16-86677ec5c20b>
- Yavari Kolour, M., Ayvazian, S., Fakhar Tehrani, F., & Saed Samie, A. (2020). Explaining the Impact of Social and Political Currents of 1921-1978 on the Formation of Contemporary Memorial Tombs of Iran. *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar*, 17(89), 5-18. <https://doi.org/10.22034/bagh.2020.199826.4282>
- Yin, R. K. (2015). *Qualitative research from start to finish*. Guilford publications.

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Bagh-e Nazar Journal. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله:

مجیدی، وحید؛ حسینی، سیده رضوانه؛ حقیر، سعید؛ مهدوی نژاد، محمد جواد و صالحی، کیوان. (۱۴۰۵). گفتمان اصالت و فناوری در نظریه معماری سرآمد: رویکردی تحلیلی به مفهوم نوآوری در بناهای یادمانی. *باغ نظر*, ۲۳(۱۵۹), ۷۲-۵۳.

DOI: [10.22034/bagh.2026.519183.5802](https://doi.org/10.22034/bagh.2026.519183.5802)

URL: https://www.bagh-sj.com/article_244990.html

